

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Problematika závislosti v literatuře pro mládež

Diplomová práce

Autor: Bc. Denisa Lacinová
Studijní program: N 7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy – základy společenských věd
Vedoucí práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.
Oponent práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Denisa Lacinová

Studium: P17P0620

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro střední školy - základy společenských věd

Název diplomové práce: **Problematika závislosti v literatuře pro mládež**

Název diplomové práce AJ: The Issue of Addiction in Juvenile Literature

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce je věnována problematice závislostního chování v literatuře pro mládež. Zaměřuje se na charakteristiku závislosti a příčiny jejího vzniku u mládeže. Dále se věnuje interpretaci vybraných titulů s danou tematikou vydaných v posledních patnácti letech.

BARNARD, Marina. Drogová závislost a rodina. Praha: Triton, 2011, 202 s. ISBN 978-80-7387-386-8. KALINA, Kamil. Klinická adiktologie. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2015. 696 s. ISBN 978-80-247-4331-8. NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY. Alkohol, drogy a vaše děti: jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat. 4. rozš. vyd. Praha: Besip, 1997. 128 s. NEŠPOR, Karel. Návykové chování a závislosti: současné poznatky a perspektivy léčby. 4. vyd., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 173 s. ISBN 978-80-7367-908-8. RÖHR, Heinz-Peter. Závislost: jak ji porozumět a jak ji překonat. Přeložil Petr BABKA. Praha: Portál, 2015. 175 s. ISBN 978-80-262-0927-0.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Oponent: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 7.11.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové dne 27. 3. 2019

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování vedoucí diplomové práce Mgr. Petře Bubeníčkové, Ph.D. za její cenné rady, trpělivost a konzultace při vedení mé diplomové práce.

Anotace

LACINOVÁ, Denisa. *Problematika závislosti v literatuře pro mládež*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 82 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku závislostního chování v literatuře pro mládež.

Úvodní teoretická část se soustředí na vymezení závislosti a jejích typů. Další kapitoly se plně orientují na charakteristiku drogové závislosti, která představuje ústřední téma práce. Součástí textu je popsání jejích příčin, příznaků a následků, ale i stručný přehled klasifikace drog.

Čtvrtá kapitola upozorňuje na význam působení školního prostředí v problematice drogové prevence.

Hlavní část práce je věnována vytvoření typologie titulů zachycujících problematiku drogové závislosti v literárních dílech pro mládež vydaných za posledních patnáct let. Jednotlivé typy publikací jsou podrobně charakterizovány. Následuje analýza vybraných titulů a jejich porovnání. Na základě rozboru několika textů práce sleduje různé způsoby zpracování dané problematiky v literární tvorbě. Cílem diplomové práce je vymezit základní přehled typů publikací s drogovou tematikou v soudobé české i světové literární produkci.

Klíčová slova: mládež, drogy, drogová závislost, literatura, klasifikace

Annotation

LACINOVÁ, Denisa. *The Issue of Addiction in Juvenile Literature*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 82 pp. Diploma thesis.

This diploma thesis focuses on the issue of behavioural addiction in young adult literature.

The introductory theoretical part focuses on the definition of addiction and its types. The other chapters are fully oriented on the characteristics of drug addiction, which is the central theme of the work. Part of the text describes its causes, symptoms and consequences, as well as a brief overview of drug classification.

The fourth chapter highlights the importance of the school environment in drug prevention.

The main part of the work is devoted to a typology of books dealing with drug addiction in young adult literature. These works were published in the last fifteen years. Individual types of publications are characterized in quite detail. This is followed by an analysis of selected books and their comparison. Based on the analysis of several texts, the thesis focuses on various ways of dealing with the issue in literary creation. The aim of this diploma thesis is to define the basic overview of types of publications dealing with drug issues in contemporary Czech and world literary productions.

Keywords: youth, drugs, drug addiction, literature, classification

Obsah

Úvod.....	10
1 Problematika závislosti	12
1.1 Vymezení pojmu závislost	12
1.2 Typy závislosti.....	12
1.3 Nedrogové závislosti	13
1.3.1 Hypersexualita.....	13
1.3.2 Patologické přejídání.....	13
1.3.3 Závislost na informačních technologiích	14
1.3.4 Závislost na televizi.....	14
1.3.5 Závislost na práci	14
1.3.6 Závislost na nakupování.....	14
1.3.7 Závislost na sektě	14
1.3.8 Další závislosti	14
1.3.9 Závislá porucha osobnosti.....	15
2 Drogová závislost	16
2.1 Charakteristika syndromu závislosti.....	17
2.2 Bio-psycho-socio-spirituální model závislosti a faktory vzniku	18
2.3 Příznaky závislosti.....	19
2.4 Důsledky závislosti.....	20
3 Klasifikace drog.....	22
3.1 Legální drogy.....	23
3.1.1 Kofeinismus	23
3.1.2 Nikotinismus	23
3.1.3 Alkoholismus	23
3.2 Nelegální drogy	25
3.2.1 Tlumivé látky	25

3.2.2	Halucinogenní látky	26
3.2.3	Psychomotorická stimulancia.....	27
3.2.4	Těkavé látky	28
3.2.5	Zneužívání léků	28
4	Škola jako významný faktor prevence.....	29
5	Drogová tematika v literatuře pro mládež	32
5.1	Význam a využití ve školní praxi	32
5.2	Obecná charakteristika literatury s drogovou tematikou.....	33
6	Klasifikace publikací s tematikou drogové závislosti.....	35
6.1	Typologie podle vypravěčské formy	35
6.1.1	Autobiografie	35
6.1.1.1	Společné znaky	39
6.1.1.2	Analýza vybraných titulů	40
6.1.1.3	Shrnutí	46
6.1.2	Příběhy vyprávěné v er-formě.....	50
6.1.2.1	Analýza vybraných titulů	50
6.1.2.2	Shrnutí	58
6.1.3	Příběh závislosti z pohledu blízké osoby	59
6.1.3.1	Analýza vybraných titulů	59
6.1.3.2	Shrnutí	67
6.1.4	Shrnutí typologie	68
6.2	Typologie podle vztahu ke skutečnosti	69
6.2.1	Skutečné příběhy (reálné)	69
6.2.2	Inspirované skutečnými událostmi.....	69
6.2.3	Fiktivní příběhy	70
7	Shrnutí.....	72
	Závěr	75

Seznam literatury	77
Primární literatura	77
Sekundární literatura	78
Seznam další prostudované literatury vztahující se k tématu	81

Úvod

Ačkoliv se v současné době ve společnosti dostávají do popředí jiné patologické závislosti, například závislost na internetu, počítačových hrách a sociálních sítích, v české populaci stále velké procento dětí a mládeže přichází do kontaktu s drogou. Dokazují to i studie zveřejněné ve výroční zprávě Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti o drogové situaci v České republice. I přes mírný pokles užívání nelegálních drog se ukazuje, že jsou „*zkušenosti českých dospívajících s návykovými látkami v evropském kontextu nadprůměrné*“¹. Problematiku drogové závislosti tedy považuji za stále aktuální. Dostatek financí a volného času mladistvým umožňuje poměrně snadné obstarání omamných látek. Mladí lidé touží po vzrušení, zábavě, bezstarostnosti a poznávání nepopsatelných okamžiků. To vše jim drogy nabízejí. Bohužel si při prvních pokusech s nimi často neuvědomují, jaké mohou být následky jejich počínání. Prvotní motivace pouhého pobavení se a úniku od každodenní reality se může velmi brzy změnit v nepříjemnou životní zkušenost.

Záležitost drogové závislosti často zahrnují autoři do své literární tvorby. Téma zpracovávají jak zkušení spisovatelé, tak i sami uživatelé drog, kteří se snaží svým autentickým vyprávěním varovat mladé lidi před experimentováním s omamnými látkami. V české i světové literatuře lze nalézt velké množství publikací, které problematiku zachycují. Zejména tato skutečnost mě inspirovala k tomu, abych se na texty s tematikou drog a drogové závislosti zaměřila v diplomové práci. Chtěla jsem se zorientovat v soudobé literární produkci, abych získala přehled o tom, jaké texty jsou mladým lidem nabízeny. Zajímalo mě také, jakým způsobem autoři dané téma zpracovávají.

Diplomová práce je rozdělena do sedmi kapitol. Úvodní teoretická část se věnuje vymezení termínu závislost a následuje stručný přehled specifických typů závislostí. Centrálním tématem práce je závislost na drogách. Jelikož je drogová problematika obsáhlá a zahrnuje množství problémů, které často reflektují beletristická díla, věnuji se v rámci teoretické části drogové závislosti podrobněji. Dalším důvodem mého zvýšeného zájmu o danou oblast je fakt, že se dotýká některých tematických okruhů mého druhého studijního oboru – základů společenských věd.

¹ *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2017*. MRAVČÍK, Viktor (Ed.). Praha: Úřad vlády České republiky, 2018, s. 5. ISBN 978-80-7440-219-7.

Na charakteristiku drogové závislosti se soustředí druhá kapitola. Definuje klíčové pojmy, zaměřuje se na faktory vzniku závislosti a na její důsledky. Ve třetí kapitole upozorňuje na odlišné účinky drog v přehledu jejich klasifikace. Možnosti drogové prevence v prostředí školy sleduje další část práce, jak z hlediska obecného, tak z hlediska uplatnitelnosti v jednotlivých předmětech, zejména v českém jazyce a literatuře. Otázka využitelnosti literárních textů s drogovou tematikou ve školní praxi je dále rozvíjena v následující kapitole, která se rovněž zabývá i základním popisem soudobé vydávané literatury.

Hlavní pasáže textu se věnují klasifikaci vydávaných titulů. Nabízí dvě možné typologie. V jejich rámci definují jednotlivé typy publikací a seznamují s vybranými tituly, které ilustrují základní přístupy autorů literatury zpracovávající problematiku drogové závislosti.

Diplomová práce si klade za cíl zmapovat soudobou literární produkci zachycující drogovou závislost a vymezit jednotlivé typy publikací, v rámci analýzy konkrétních děl pak vysledovat jejich základní rysy a případná specifika.

Shrnutí základních jevů a přístupů vyskytujících se v literární tvorbě s námětem drogové závislosti obsahuje poslední kapitola.

1 Problematika závislosti

Moderní společnost přináší řadu pozitivních změn a nových životních možností. Zároveň se lidé ocitají pod velkým psychickým tlakem. S tím souvisí skutečnost, že se ve společnosti vyskytuje množství sociálně patologických jevů. Jde o takové jevy, které společnost vnímá jako nežádoucí či nepříjemné. Mezi ně se řadí také závislosti.

1.1 Vymezení pojmu závislost

S pojmem závislost se lidé setkávají v běžném životě poměrně často. Lze o ní hovořit na úrovni osobní, rodinné, skupinové, ale i na celostátní či mezinárodní² (např.: závislost ekonomiky). S určitou formou závislosti se v životě setká každý z nás.

Psycholog Pavel Hartl vymezuje závislost jako neschopnost obejít se bez něčeho či někoho.³ Pojem tedy vyjadřuje vztah člověka k jiné osobě, předmětu či události, bez které se nedovede ve svém každodenním životě obejít.

Odborníci na sociálně patologické jevy Vratislav Pokorný, Jana Telcová a Anton Tomko se v publikaci *Patologické závislosti* (2002) tomuto pojmu také věnují. Dle nich patří závislost mezi součásti našeho života, i když není vždy plně uvědomovaná. Závislosti se velmi liší, každý člověk prožívá jinou životní situaci, má jiné osobní potřeby a zájmy. Z toho vychází i podstata jeho závislosti.⁴ Diplomová práce se zaměřuje na problematiku patologické závislosti. V tomto kontextu vyjadřuje termín popis vztahu mezi organismem a jevem, ale i předmětem závislosti. Patologickou závislostí se rozumí taková závislost, která má za následek snížení kvality života jedince i osob v jeho okolí.⁵ Zpočátku může mít takový vztah prospěšné účinky, postupně ale začne působit negativně. Nejčastěji je pojem závislost dáván do souvislosti se zneužíváním psychoaktivních látek, pro které platí označení drogová závislost.

1.2 Typy závislosti

Závislost může u člověka způsobit téměř vše, co mu přináší okamžitý prožitek pohody, naplnění jeho potřeb a umožňuje mu uniknout od nepříjemných myšlenek a pocitů. Takové jednání má pak tendenci k častému opakování. „Člověk může být závislým na chemické substanci, na ideji, na jiném člověku, na určitém druhu prostředí. Závislost je vždy reakcí na náročnou situaci, kterou člověk nezvládl běžnými prostředky,

² POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 13. ISBN 80-86568-02-04.

³ HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 295. ISBN 80-7178-803-1.

⁴ POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 13. ISBN 80-86568-02-04.

⁵ Tamtéž, s. 14.

a zvolil proto relativně nejprístupnější řešení složitých problémů.“⁶ Z toho vyplývá, že by bylo možné uvést velké množství typů závislostí. Vzhledem k charakteru této práce představím přehled závislostí, jak je zpracoval Vratislav Pokorný, Jana Telcová a Anton Tomko a dodám některé poznatky od dalších odborníků. Zmínění autoři klasifikují závislosti do dvou velkých skupin: na drogové a nedrogové. Závislost na drogách podrobně rozpracovávají další kapitoly práce, v následující části se zaměřím pouze na nedrogové závislosti.

1.3 Nedrogové závislosti

Tvůrci publikace skupině nedrogových závislostí věnují značnou pozornost, podrobně charakterizují jednotlivé typy a srovnávají je s drogovými závislostmi. Obě skupiny se v mnohém podobají, narušují lidskou psychiku i sociální vztahy jedince, mohou mít rovněž fatální následky. Pro tzv. nedrogové závislosti je typická ztráta sebeovládání, člověk touží po chování a jednání, které mu přináší příjemné prožitky.⁷ Psychiatrická a psychoterapeutka Marie Kuklová dodává, že hlavní odlišnost spočívá v absenci návykové látky.⁸

1.3.1 Hypersexualita

Jednou z hlavních diagnostických kategorií stojících mimo drogové závislosti je závislost na sexu. Vyznačuje se „*přítomností nutkavých sexuálně orientovaných myšlenek a opakovaným problémovým chováním se zvýšeným rizikem infekce některým přenosným onemocněním*“⁹.

1.3.2 Patologické přejídání

Další skupinu tvoří patologické přejídání, tj. bulimie. Spočívá v opakujících se záchvatech přejídání a přehnané kontrole tělesné váhy. Další nebezpečnou poruchou příjmu potravy, kterou trpí zejména dívky v období dospívání, je mentální anorexie. Dívky mají často zkreslené, až bludné představy o vlastním těle, přehnaně sportují, vyhýbají se jídlu, což může vést k celkovému rozvratu metabolismu, velmi často i ke smrti.

⁶ KREMLÍČKOVÁ, Marta., NOVOTNÁ, Marie. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. 1. vyd. Praha: SPN, 1997, s. 45. ISBN 80-85937-60-3.

⁷ POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 77. ISBN 80-86568-02-04.

⁸ KUKLOVÁ, Marie. *Kognitivně-behaviorální terapie v léčbě závislosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016, s. 28. ISBN 978-80-262-1101-3.

⁹ POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 78. ISBN 80-86568-02-04.

1.3.3 Závislost na informačních technologiích

Velkou kategorií představují závislosti vztahující se k informačním technologiím.¹⁰ Vzhledem k rozvíjející se moderní technice jde o závislosti velmi aktuální. Lidé touží po neustálém přísunu nových informací, využívají k tomu informační technologie, snadno se na nich mohou stát závislími. Do této skupiny lze zařadit závislost na internetu, počítačových hrách, mobilních telefonech a také patologické hráčství.

1.3.4 Závislost na televizi

Jako samostatný typ autoři vymezují závislost na televizi, kdy lidé přestávají vnímat realitu, přichází o mezilidské kontakty, zanedbávají plnění svých povinností. U dětí dochází ke ztrátě motivace, egoismu, zvýšení výskytu agresivity.¹¹

1.3.5 Závislost na práci

Závislost na práci označovaná jako workoholismus představuje stav, kdy práce nahrazuje člověku jeho osobní život. Jedinec není schopen zachovávat odstup od dané činnosti, veškeré úkony přebírá na sebe.¹² Vysoké pracovní vypětí s sebou nese také řadu zdravotních rizik (vysoký krevní tlak, bolesti hlavy, nespavost, žaludeční potíže...) a komplikací v rodinném životě.

1.3.6 Závislost na nakupování

K finančním problémům a zadlužení může vést patologické nakupování. Častý výskyt jevu, kdy člověk nakupuje, aniž by věděl, co chce či potřebuje koupit, podporují reklamy a výstavby nových obchodních center.¹³ Vše je uzpůsobeno k tomu, aby se lidé rádi vraceli a nakupovali. Příjemné prostředí ještě více podporuje rozvoj této závislosti.

1.3.7 Závislost na sektě

Velké potíže může způsobit závislost na sektě, která se vyvíjí v několika fázích. Na počátku stojí vytipování vhodných adeptů sekty a jejich okouzlení, v dalším kroku dojde k „*destrukci jejich osobních jistot*“¹⁴. A ve třetí fázi si jedinci vytváří novou identitu, „*tj. ideologickou indoktrinaci sekty*“¹⁵. Vůdci sekt dovedou velmi dobře zmanipulovat člověka a přizpůsobit jeho smýšlení sektářské ideologii.

1.3.8 Další závislosti

Výzkumní pracovníci Kliniky adiktologie Jaroslav Vacek a Petra Vondráčková se o těchto nedrogových závislostech stručně zmiňují v *Klinické adiktologii* (2015).

¹⁰ Tamtéž, s. 82.

¹¹ Tamtéž, s. 132–133.

¹² Tamtéž, s. 134.

¹³ Tamtéž, s. 139.

¹⁴ Tamtéž, s. 142.

¹⁵ Tamtéž, s. 142.

Uvádějí, že se o nich začalo více uvažovat v osmdesátých letech dvacátého století, kdy se objevil pojem „nelátkové“ nebo „behaviorální závislosti“, jinak také závislosti na procesech.¹⁶ Ve výčtu závislostí uvádí kromě výše zmíněných příkladů i kleptomani (chorobné kradení), pyromani (chorobné zakládání požárů) a trichotilománii (chorobné vytrhávání řas, obočí a vlasů).¹⁷

1.3.9 Závislá porucha osobnosti

Německý psychoterapeut Heinz-Peter Röhr se ve své knize *Závislé vztahy* (2011) zabývá závislou poruchou osobnosti, která spočívá ve zvýšené potřebě závislosti na druhých lidech. Jedinec není schopen osamostatnění, trpí obavami z opuštění. Připadá si bezmocný, slabší.¹⁸ Röhr upozorňuje na úzkou spojitost závislé poruchy osobnosti s chorobnou závislostí: „*Lidé se závislou poruchou osobnosti jsou přizpůsobiví, a tak se dají snáze přesvědčit o tom, že jsou chorobně závislí.*“¹⁹

¹⁶ VACEK, Jaroslav., VONDRÁČKOVÁ, Petra. Závislosti na procesech. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 513. ISBN 978-80-247-4331-8.

¹⁷ Tamtéž, s. 516.

¹⁸ RÖHR, Heinz-Peter. *Závislé vztahy*. Přeložil Petr Babka. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 61. ISBN 978-80-7367-853-1.

¹⁹ Tamtéž, s. 137.

2 Drogová závislost

*Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10), její 10. revize, platná u nás od roku 1992, vymezuje závislost následovně: „Skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisovanou charakteristikou syndromu závislosti je touha užívat psychoaktivní látky, alkohol nebo tabák.“*²⁰ Závislostí postižený jedinec dává přednost některé psychoaktivní látce před aktivitami, které dříve vyhledával. Psychoaktivní látkou se v MKN-10 rozumí látka vyvolávající závislost.²¹ Obecně lze říci, že za psychoaktivní látky se považují takové látky, které ovlivňují psychickou činnost. Pokud způsobují závislost, označují se jako návykové látky.²² „Návyková látka je každá chemická látka, která mění psychický stav a na kterou se může vytvořit návyk a závislost.“²³ Jinak se také užívá označení omamné či psychotropní látky (drogy), neboť proměňují naše prožívání a vidění světa.²⁴ Pojmem droga se v původním významu rozuměla léčivá látka rostlinného, živočišného nebo nerostného původu.²⁵

Termíny návyk a závislost je třeba od sebe odlišovat. Návyk může být chápán jako předstupeň závislosti. Vyjadřuje „stav, který nevyvolává zvyšování dávek a konečný stav pouze psychické závislosti bez příznaků somatických, tedy většinou bez abstinenčních příznaků“²⁶. V případě návyku tedy na rozdíl od závislosti nedochází k abstinenčnímu syndromu. Ten se dostavuje při vysazení drogy a zahrnuje řadu symptomů. Příznaky se často různí, záleží na charakteru drogy a době jejího užívání.

V roce 1969 přijala komise Světové zdravotnické organizace (WHO) následující definici drogové závislosti: „Závislost na drogách je definována jako stav fyzické a psychické vazby jedince na jednu nebo více drog se škodlivými následky jak pro

²⁰ Mezinárodní klasifikace nemocí: mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění desáté decennální revize: MKN-10. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 1992, s. 143.

²¹ Tamtéž.

²² FISCHER, Slavomil., ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 88. ISBN 978-80-247-2781-3.

²³ Tamtéž.

²⁴ MINAŘÍK, Jakub., KMOCH, Vladimír. *Přehled psychotropních látek a jejich účinků*. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 49. ISBN 978-80-247-4331-8.

²⁵ BĚLÍK, Václav., HOFERKOVÁ, Stanislava., KRAUS, Blahoslav a kol. *Slovník sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 19. ISBN 978-80-271-0599-1.

²⁶ KREMLÍČKOVÁ, Marta., NOVOTNÁ, Marie. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. 1. vyd. Praha: SPN, 1997, s. 39. ISBN 80-85937-60-3.

jedince, tak pro společnost.“²⁷ Podle této formulace lze konstatovat, že drogová závislost je způsobena užíváním jedné či více látek, postihuje duševní i tělesný stav organismu a má destrukční účinky nejen na jedince, ale i na jeho okolí.

Syndrom závislosti nelze zaměňovat s akutní intoxikací. V jejím případě se jedná o přechodný syndrom, který následuje v krátkém časovém úseku po užití návykové látky a způsobuje změny psychických a tělesných funkcí, včetně základních životních funkcí. Nejčastěji nastupuje v případě předávkování, může končit i smrtí.²⁸

2.1 Charakteristika syndromu závislosti

Ústředním znakem závislosti na psychoaktivní látce je opakovaná touha, pocit puzení, jinak také nazývaný craving (bažení).²⁹ Aby mohl být syndrom závislosti diagnostikován, musí být u určité osoby v období posledního roku přítomny alespoň tři z příznaků uvedených v MKN-10. Kromě již zmíněné silné touhy užít látku tyto symptomy zahrnují:

- Problémy se sebekontrolou a sebeovládáním.
- Výskyt tělesných projevů při omezení užívání látky, tzv. somatický odvykací stav.
- Průkazná tolerance: pro dosažení žádoucího efektu je třeba stále vyšších dávek.
- Zanedbávání jiných zájmů a činností.
- Pokračování v užívání látky i přes jasné důkazy škodlivých následků.³⁰

Obvykle se rozlišuje závislost psychická a fyzická (tělesná). Psychiatři Alojz Janík a Karel Dušek vysvětlují, že fyzická neboli somatická závislost spočívá ve vytvoření vazby mezi látkou a organismem při jejím dlouhodobém užívání. Organismus přijme drogu jako nezbytnou součást metabolismu.³¹ Pokud se látka v těle nevyskytuje, metabolismus není schopen běžným způsobem fungovat a dostavují se abstinenční příznaky.

²⁷ MARHOULOVÁ, Jana., NEŠPOR, Karel. *Alkoholici, feťáci a gambleři*. 1. vyd. Praha: Empatie, 1995, s. 56. ISBN 80-901618-8.

²⁸ JANÍK, Alojz., DUŠEK, Karel. *Drogové závislosti*. 1. vyd. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1988, s. 5.

²⁹ BĚLÍK, Václav., HOFERKOVÁ, Stanislava., KRAUS, Blahoslav a kol. *Slovník sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 98. ISBN 978-80-271-0599-1.

³⁰ *Mezinárodní klasifikace nemocí: mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění desáté decennální revize: MKN-10*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 1992, s. 143.

³¹ JANÍK, Alojz., DUŠEK, Karel. *Drogové závislosti*. 1. vyd. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1988, s. 4.

„Psychickou závislostí se rozumí zvláštní usměrnění psychické činnosti, které se vytvořilo po požívání určité psychotropně působící látky a pod jehož vlivem vzniká touha užívat tuto látku (drogu).“³² Janík s Duškem k charakteristice psychické závislosti dodávají, že není vázána pouze na dlouhodobé užívání drogy, ale může se rozvinout i po jednorázovém požití.³³ Rozvoj této závislosti podporuje touha jedince dostat se do euforie a příjemných pocitů.

Jako následek škodlivého užívání látky mohou propuknout určité formy psychotické poruchy. Typicky se vyskytují halucinace, paranoidní a perzekuční bludy, psychomotorické poruchy, deprese atd.³⁴ Odborník na léčbu závislosti Karel Nešpor popisuje, že porucha se může rozvinout už v průběhu užívání, nejpozději dva dny po něm.³⁵ Dalším problémem v souvislosti s užíváním látky může být amnestický syndrom. Dle Nešpora se vyznačuje „chronickým výrazným zhoršením krátkodobé paměti“³⁶. Může ho doprovázet Korsakova psychóza, kdy jedinec nahrazuje výpadky paměti svými smyšlenkami.³⁷

2.2 Bio-psycho-socio-spirituální model závislosti a faktory vzniku

Na vzniku závislosti se vždy podílí řada osobních dispozic jedince a vlivů jeho okolí. Významná česká psycholožka Marie Vágnerová označuje závislost jako „multifaktoriálně podmíněnou poruchu, na jejím vzniku se mohou podílet somatické a psychické vlastnosti jedince i vlivy vnějšího prostředí, především sociálního“³⁸. Marie Kuklová hovoří o komplexních příčinách vzniku závislosti, kdy se kombinují biologické, psychologické, sociokulturní a spirituální faktory.³⁹ K popisu vzniku závislosti se nejčastěji využívá bio-psycho-socio-spirituální model (Kudrle, 2003; Kuklová, 2016), který stručně představím.

Biologické faktory hledají příčiny podílející se na vzniku závislosti na biologické úrovni. Jde zejména o „některé problematické okolnosti za těhotenství matky dítěte – například zda matka byla sama alkoholička nebo toxikomanka a zda se plod takto

³² Tamtéž, s. 3.

³³ Tamtéž.

³⁴ FISCHER, Slavomil., ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 95. ISBN 978-80-247-2781-3.

³⁵ NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislosti: současné poznatky a perspektivy léčby*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 28. ISBN 80-7178-831-7.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 550. ISBN 80-7178-802-3.

³⁹ KUKLOVÁ, Marie. *Kognitivně-behaviorální terapie v léčbě závislosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016, s. 19. ISBN 978-80-262-1101-3.

setkával s účinky návykových látek ještě před narozením“⁴⁰. Dalšími okolnostmi může být průběh porodu, psychomotorický vývoj dítěte a prodělaná traumata či nemoci.⁴¹ Důležitou roli, zejména u dětí alkoholiků, hrají genetické předpoklady.

Na psychický vývoj jedince nejen v dětství, ale i po celý život se zaměřují **faktory psychologické**. Zahrnují podporu harmonického vývoje, dostatečné uspokojování potřeb, problémy utváření sebepojetí, neschopnosti udržovat stabilní vztahy s ostatními a psychická traumata, zejména fyzické, psychické a sexuální zneužívání v dětství.⁴² Tato rovina se orientuje především na psychické prožívání jedince.

Vztahy jedince s ostatními lidmi a jeho okolím spadají pod **sociální faktory**. Zahrnují kontakty s rodinou, vrstevníky, partnery. Podle Kuklové hraje důležitou roli i postoj společnosti ke drogám a alkoholu, jejich dostupnost, nátlak ze strany vrstevníků, ale také stres, frustrace a konflikty.⁴³ Vnější podmínky představují důležitý faktor, který ovlivňuje jednání každého individua.

Konečně i **spirituální úroveň** (jinak také morální) nese svůj význam v problematice závislosti. „*Spiritualita je vztahem k tomu, co mne přesahuje, k čemu se vztahuji jako k nejvyšší autoritě, řádu, ideji.*“⁴⁴ Dodnes existují kultury, kde jsou drogy považované jako prostředek k „*tzv. rozšíření vědomí a následnému nahlédnutí života v širší a celistvější perspektivě. U určitého procenta lidí závislých dnes na drogách můžeme na počátku užívání identifikovat podobnou motivaci.*“⁴⁵ Někteří lidé spatřují v drogách možnost, jak dosáhnout intenzivnějšího prožívání světa a jeho poznání, tento jejich původní záměr je však později plně nahrazen závislostí se škodlivými účinky.

2.3 Příznaky závislosti

Rodiče, učitelé a přátelé mohou zaznamenat určité změny v chování dítěte či dospívajícího. U počínajících narkomanů se může vyskytovat řada variabilních příznaků, které často upoutají pozornost blízkých osob. Pokud se prvotní jevy včas

⁴⁰ KUDRLE, Stanislav. Úvod do bio-psycho-socio-spirituálního modelu závislosti. In KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 1*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003, s. 91. ISBN 80-86734-05-6.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² KUKLOVÁ, Marie. *Kognitivně-behaviorální terapie v léčbě závislosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016, s. 22. ISBN 978-80-262-1101-3.

⁴³ Tamtéž, s. 23.

⁴⁴ KUDRLE, Stanislav. Úvod do bio-psycho-socio-spirituálního modelu závislosti. In KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 1*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003, s. 93. ISBN 80-86734-05-6.

⁴⁵ KUKLOVÁ, Marie. *Kognitivně-behaviorální terapie v léčbě závislosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016, s. 23. ISBN 978-80-262-1101-3.

zachytí, zvyšuje se šance na úplné překonání závislosti. Odborníci na problematiku závislosti Karel Nešpor a Ladislav Csémy vytyčují tyto obecné znaky zneužívání látek:

- „*Přítomnost pomůcek k braní drog (lžičky, jehly, stříkačky apod.).*
- *Ztráta peněz a cennějších předmětů.*
- *Ubývání alkoholu a léků v domácnosti.*
- *Změna přátel; kamarádi, kteří užívají alkohol nebo drogy.*
- *Zhoršení vzhledu, zanedbávání zevnějšku.*
- *Zhoršení školního prospěchu.*
- *Ztráta zájmu o hodnoty, koníčky, lidi, které byly pro jedince dříve důležité.*
- *Lhaní, rozporná tvrzení. Tajnůstkářství.*
- *Problémy se zákonem, drobné krádeže, výtržnictví, rvačky.*
- *Podrážděnost, přecitlivělost, spavost, vyhýbání se rodičům, tendence k odchodu z domova.*“⁴⁶

Dodávají, že sami o sobě nemusí uvedené příznaky představovat žádné riziko.⁴⁷ Pokud se ale u dotyčného vyskytne několik varovných signálů, je třeba jim věnovat zvýšenou pozornost. Jednotlivé drogy mají své specifické příznaky, které je třeba také brát v potaz.

2.4 Důsledky závislosti

Většina jedinců, kteří se rozhodnou s drogou experimentovat, nejspíš nezamýšlí, jaké následky může jejich počínání mít. Neuvědomují si, že může dojít k trvalému poškození zdraví, ke ztrátě rodiny a přátel či základní lidské důstojnosti a prakticky všech vybudovaných životních hodnot. Závažným dopadem užívání psychoaktivních látek je rozvinutí psychického onemocnění, kterým může být podle psychiatra Petra Smolíka každá duševní nebo behaviorální porucha.⁴⁸

Už bylo zmíněno, že závislost postihuje jednak oblast tělesnou, jednak psychickou. Důsledky se tedy objevují v obou sférách. **Somatická** poškození se mohou projevit podle Vágnerové v oblasti CNS, zažívacího traktu, cévního systému, jater, ledvin. Výjimkou není ani zvýšené riziko infekce hepatitidou typu B a C.⁴⁹ Je očividné, že poškození v oblasti tělesné mohou mít fatální následky. Důležité je také zmínit,

⁴⁶ NEŠPOR, Karel., CSÉMY, Ladislav. *Alkohol, drogy a vaše děti. Jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat.* 4. rozš. vyd. Praha: BESIP, 1997, s. 35.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ SMOLÍK, Petr. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací. Nástin nozologie. Diagnostika.* 1. vyd. Praha: Maxdorf Jessenius, 1996, s. 112. ISBN 80-85800-33-0.

⁴⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese.* 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 562. ISBN 80-7178-802-3.

že závislé osoby celkově zanedbávají svůj vzhled, v důsledku nechutenství ubývají na váze a nabývají stařeckého vzezření. „*Závislý člověk celkově tělesně chátrá a přestává o sebe dbát, nedodrží osobní hygienu apod. Tato změna nakonec ovlivní i jeho sebevědomí.*“⁵⁰ Nezáměr o svůj zevnějšek souvisí opět s tím, že závislého zajímá pouze skutečnost, jak si obstarat další látku.

Dlouhodobé užívání návykových látek může způsobit změny v osobnosti jedince, a dokonce i psychotické poruchy, tím jsou myšleny **psychické** důsledky závislosti. „*Časté jsou i depresivní stavy, u kterých je nebezpečí sebevraždy. Pod vlivem halucinatorních prožitků nebo při porušeném vědomí se může jedinec dopustit i různých forem sebepoškozování či agrese vůči okolí.*“⁵¹ Osoba pod vlivem psychoaktivní látky může být nebezpečná nejen sobě, ale i svému okolí.

K výše zmíněným dvěma skupinám důsledků je nutno přičíst i změny, které jedinec zažívá v oblasti **sociální**. Zneužívání drog se nedotýká pouze daného jednotlivce, ale zasahuje i do jeho okolí.⁵² Většinou tedy dochází k narušení sociálních vazeb a následnému odklonu rodiny a přátel od závislého, ten často končí sám na ulici bez hmotných prostředků. Jedinec není schopen dostát svým pracovním závazkům či školním povinnostem. Nemá zaměstnání ani domov, ocitá se na okraji společnosti. Jeho jediný zájem představuje snaha získat další dávku, což souvisí s potřebou dostatku financí. Odtud už je pouhý krok k tomu, aby se uchýlil ke kriminální činnosti.

Nejčastěji se jedná o krádeže, výrobu a distribuci drog a prostituci. Lidé závislí na drogách mohou být postiženi i za další trestné činy, kterých se svou činností dopouští. Za trestný čin se považuje: nedovolené držení omamných látek, šíření toxikomanie, ohrožování pod vlivem návykové látky.⁵³

⁵⁰ Tamtéž, s. 563.

⁵¹ JANÍK, Alojz., DUŠEK, Karel. *Drogové závislosti*. 1. vyd. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1988, s. 24.

⁵² Tamtéž, s. 29.

⁵³ POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 170. ISBN 80-86568-02-04.

3 Klasifikace drog

Látky s různými účinky na psychiku člověka se objevovaly od počátku lidské historie. Zpočátku prospívaly jako léky. Zároveň si ale lidé začali uvědomovat i jejich negativní vlastnosti. Jejich repertoár se stále rozšiřoval, díky rozvoji farmacie látky nabývaly různých forem. Tato kapitola se zaměřuje na klasifikaci jednotlivých návykových látek do skupin podle různých hledisek a jejich stručnou charakteristiku. Nejprve uvedu klasifikaci závislosti podle MKN-10, která zařazuje tuto problematiku do oblasti *Poruchy duševní a poruchy chování (F00-F99)*, konkrétněji jde o *Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek*. Následující diagnostické kategorie zároveň ukazují, jaké skupiny psychoaktivních látek MKN-10 vymezuje:

- „*F10 Poruchy vyvolané užíváním alkoholu*
- *F11 Poruchy vyvolané užíváním opioidů*
- *F12 Poruchy vyvolané užíváním kanabinoidů*
- *F13 Poruchy vyvolané užíváním sedativ nebo hypnotik*
- *F14 Poruchy vyvolané užíváním kokainu*
- *F15 Poruchy vyvolané užíváním jiných stimulancií*
- *F16 Poruchy vyvolané užíváním halucinogenů*
- *F17 Poruchy vyvolané užíváním tabáku*
- *F18 Poruchy vyvolané užíváním organických rozpouštědel*
- *F19 Poruchy vyvolané užíváním několika látek a požíváním jiných psychoaktivních látek*“⁵⁴

Každá z kategorií nemocí nese v MKN-10 vlastní kód, stejně tak je tomu u duševních poruch způsobených užíváním látek. V jejich případě se jedná o značení F10-F19.

Různá sociokulturní prostředí se mohou lišit v míře tolerance k užívání určité látky. Na základě tohoto hlediska se obecně drogy rozdělují na **legální** a **nelegální**.

⁵⁴ Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10 revize. Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek (F10-F19)*. [online]. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, © 2017, aktualiz. 1. 1. 2018. [cit. 31. 5. 2018]. Dostupné na [www: < https://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html >](https://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html).

3.1 Legální drogy

Legální drogy jsou ve společnosti tolerované, nalezneme je ve všech obchodech s potravinami, tvoří velkou část jejich nabídky. Řeč je především o alkoholických nápojích. Podmínky povahy psychoaktivní látky však splňuje také kofein ve formě kávy a čaje a nikotin v tabákových výrobcích.⁵⁵ Ačkoliv tyto látky lidé často využívají k jiným účelům, např. alkohol k zahnání žízně, měli by brát na vědomí ovlivnění psychiky, které způsobují. Často se rozvíjí diskuze, zda je jejich řazení mezi legální látky správné, zejména co se týče alkoholických nápojů.

3.1.1 Kofeinismus

Kofeinismus patří mezi velmi časté návyky. Černá káva, čaj, čokoláda, Coca Cola, všechny tyto nápoje obsahují kofein. Alkaloid, který zlepšuje fyzický a psychický výkon. Při konzumaci velkého množství však dochází k opačným účinkům – nespavost, snížená koncentrace, podrážděnost, zažívací problémy, pocity úzkosti.⁵⁶ Bez šálku kávy či čaje si spousta lidí nedovede svůj každodenní život představit. Neměli by však jejich konzumaci přehánět.

3.1.2 Nikotinismus

To samé platí i o uživatelích nikotinu, rostlinného alkaloidu, který obsahuje tabák. Tato látka se dostává do těla prostřednictvím kouření cigaret. U jedinců, kteří kouří více jak dvacet cigaret denně, se hovoří o chronické otravě nikotinem neboli nikotinismu.⁵⁷ Při odvykání je základním předpokladem úspěchu motivace kuřáka k odnaučení zlého návyku.

3.1.3 Alkoholismus

Nejrozšířenější a nejčastěji užívanou látkou je alkohol. Popsání jeho účinků a vzniku závislosti by stálo za samostatnou kapitolu. Tematika alkoholu však není cílem práce, zmíním se o něm tedy jen krátce coby o látce způsobující závislost. Za pravdivé považují vyjádření odborníka z oblasti prevence drogové závislosti Jiřího Presla: „Konzumace alkoholu je v naší společnosti běžným a tolerovaným jevem.“⁵⁸ Dát si po obědě sklenku vína nebo piva či si připít s přáteli na oslavě je u nás považováno za něco samozřejmého. Běžně se lahev alkoholu předává jako dárek k narozeninám. S úplnou abstinencí se setkáme jen výjimečně. Mnohdy alkohol v přiměřeném množství

⁵⁵ Tamtéž, s. 90.

⁵⁶ POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 28. ISBN 80-86568-02-04.

⁵⁷ Tamtéž, s. 26.

⁵⁸ PRESL, Jiří. *Drogová závislost. Může být ohroženo i vaše dítě?* 2. rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 1995, s. 11. ISBN 80-85800-25-X.

dokonce doporučují lékaři jako prevenci různých srdečních chorob. Nadměrné množství alkoholu znamená spoustu rizik pro zdraví organismu, nemluvě o těžkém odvykacím stavu a řadě dalších jevů, které alkoholismus provázejí. Odborníci Jana Marhoulová a Karel Nešpor popisují hlavní alkoholické psychózy. Nejčastěji se objevuje delirium tremens, jehož příznakem je obluzené vědomí, třes, dezorientace, zmatenost. Obvyklé jsou také alkoholické halucinatorní a paranoidní psychózy s typickými bludy pronásledování a žárlivosti.⁵⁹

Pokorný, Telcová a Tomko objasňují, že větší riziko vzniku alkoholismu se vyskytuje u osob trpících duševními poruchami a poruchami chování, nízkým sebevědomím, po prodělání úrazu hlavy či dlouhodobého onemocnění. Jako další rizikový faktor se jeví psychicky náročné zaměstnání, neuspokojivé vztahy a problematické rodinné prostředí.⁶⁰ Na rozvinutí alkoholismu má však vliv řada dalších osobnostních faktorů a vnějších okolností.

Alkohol je spolu s tabákem a kofeinem řazen podle míry rizika vzniku závislosti do skupiny **tzv. lehkých, měkkých drog**. Z toho by mělo vyplývat, že jeho užívání nepředstavuje příliš velký problém. Opak je ale pravdou. Alkohol může působit svými destrukčními účinky nejen na organismus člověka, ale i na jeho osobnost. „*Závislost na alkoholu je chronické recidivující onemocnění, které postihuje pacienta kromě oblasti zdravotní postupně též v dalších důležitých oblastech jeho života.*“⁶¹ Třídění drog na lehké, měkké a **těžké, tvrdé** (např. pervitin, heroin, kokain) působí tedy značně problematicky. Autoři publikace *Sociální patologie* (2009) Slavomil Fischer a Jiří Škoda upozorňují na skutečnost, že závislost na alkoholu a tabáku vede ke smrti ve větším množství případů než zneužívání všech ostatních psychoaktivních látek.⁶² Presl se proto přiklání k členění drog podle holandského způsobu na skupinu s akceptovatelným, přijatelným rizikem a na skupinu s rizikem nepřijatelným.⁶³

⁵⁹ MARHOULOVÁ, Jana., NEŠPOR, Karel. *Alkoholici, fetišci a gambleři*. 1. vyd. Praha: Empatie, 1995, s. 69–70. ISBN 80-901618-8.

⁶⁰ POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 29. ISBN 80-86568-02-04.

⁶¹ POPOV, Petr. Alkohol. In KALINA, K. a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 1*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003, s. 153. ISBN 80-86734-05-6.

⁶² FISCHER, Slavomil., ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 90. ISBN 978-80-247-2781-3.

⁶³ PRESL, Jiří. *Drogová závislost. Může být ohroženo i vaše dítě?* 2. rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 1995, s. 10. ISBN 80-85800-25-X.

3.2 Nelegální drogy

Kategorie **nelegálních** drog je spojená s nezákonným zneužíváním psychoaktivních látek. „Většina zemí světa postavila v rámci mezinárodních úmluv mimo zákon užívání k jiným než lékařským účelům opiátů, hašiše, halucinogenů, kokainu a jeho derivátů, mnoha stimulantů, mnoha hypnotik a sedativ a obchodování s nimi.“⁶⁴ Fakt, že se jedná o látky zakázané, samozřejmě zvyšuje jejich atraktivitu a touhu je okusit.

Minařík a Kmoch klasifikují nelegální drogy podle jejich hlavního účinku na psychiku na tlumivé látky, psychomotorická stimulantia a halucinogeny.⁶⁵ Zaměřím se na nejčastější představitele těchto kategorií a uvedu i přehled dalších obvykle zneužívaných látek.

3.2.1 Tlumivé látky

Tlumivé látky prezentuje skupina **narkotik**, která způsobují zpomalení psychomotorických funkcí, jejich útlum, vyšší dávky navozují spánek.⁶⁶ Jejich původním účelem bylo využití v medicíně pro zklidnění pacienta a ztišení bolesti. Závislí je užívají pro jejich euforické účinky. Tato skupina drog je považována za společensky nejnebezpečnější. Hlavním zástupcem je **opium**, zaschlá šťáva z nezralých makovic, ze které se získává **morfin**. Přináší člověku úlevu, povznesenou náladu, lhostejnost k problémům. Vyvolává značnou tělesnou závislost. Obdobnými účinky s prudkým nástupem se vyznačuje **heroin**. Závislost způsobují však mnohem menší dávky než u morfia. Aplikuje se nejčastěji nitrožilně, případně šňupáním, kouřením či inhalací. „Heroin je pokládán za společensky nejnebezpečnější drogu – stimuluje k násilí a zabití. Heroin bývá také pokládán za tzv. nejtvrďší drogu a návyk na ni bývá nejčastěji vyvrcholením drogové závislosti jedince.“⁶⁷ Při léčení heroinismu se užívá **metadon**, legální droga vyráběna pro medicínské účely.⁶⁸ **Braun** je „specificky česká droga, vyrábí se v domácích laboratořích z léčiv obsahujících

⁶⁴ FISCHER, Slavomil., ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 89. ISBN 978-80-247-2781-3.

⁶⁵ MINAŘÍK, Jakub., KMOCH, Vladimír. Přehled psychotropních látek a jejich účinků. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 50. ISBN 978-80-247-4331-8.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ MARHOULOVÁ, Jana., NEŠPOR, Karel. *Alkoholici, feťáci a gambleři*. 1. vyd. Praha: Empatie, 1995, s. 74. ISBN 80-901618-8.

⁶⁸ POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 38–40. ISBN 80-86568-02-04.

*kodein. Výsledný produkt je tekutina hnědé barvy (odtud nese název „braun“) ...*⁶⁹. Při léčbě závislosti na opiátech se využívá jako substituce **subutex**.

3.2.2 Halucinogenní látky

K nejdéle známým látkám ovlivňujícím psychické vědomí patří **halucinogeny**. Dříve byly využívány při různých rituálních obřadech k vyvolání individuálního či kolektivního omámení.⁷⁰ U zdravého člověka vzbuzují zmatenost, bludy a halucinace. Dále „vyvolávají snění, poruchy vnímání, zasahují myšlení, pud sebezáchovy, navozují změněné stavy vědomí a přinášejí čtyřrozměrné vidění (transcendentální zkušenost)“⁷¹. Spousta halucinogenů je přírodního původu, mnohé látky obsahují houby rodu *Stropharia*, *Conocybe* a zejména *Psilocybe*, jenž je u nás znám pod názvem **lysohlávky**.⁷² I další houby, které se vyskytují v našich lesích, působí halucinogenně. Například muchomůrka červená a tygrovaná. V kaktusu peyotl, rostoucím v Mexiku a částech USA, je obsažen **meskalin**, jenž se po zpracování přidává ve formě oleje do nápojů či v podobě prášků do tablet.⁷³ Dále lze jmenovat látky obsažené ve volně se vyskytujících rostlinách: rulík zlomocný, blín černý a durman obecný.⁷⁴ Existuje ale i řada látek uměle vytvořených pro účely v lékařství. K nejznámějším představitelům syntetických halucinogenů patří **LSD** ve formě bílého prášku, tablety či napuštěného papírku. Při vyšších dávkách dochází ke stavu opojení, závratě, lehkosti, nebo naopak k pocitům tíže v končetinách, dojmu gumové podlahy.⁷⁵

Neobvyklé nejsou ani stavy depersonalizace a derealizace, které představují poměrně rizikové jevy. Arteterapeut Bedřich Čermák popisuje depersonalizaci jako stav odosobnění, ve smyslu fyzickém (pocit chybění končetiny) i duševním (neschopnost empatie, nenávisť). V případě derealizace může dojít až ke stádiu úplného odcizení vlastního těla a prožívání.⁷⁶ V krajní situaci „*intoxikovaný vnímá sám sebe jako „divák“ pozorující postavu v kině a má dojem naprosté neúčasti na tom, co se děje okolo něj*“⁷⁷.

⁶⁹ MINAŘÍK, Jakub., KMOCH, Vladimír. Přehled psychotropních látek a jejich účinků. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 60. ISBN 978-80-247-4331-8.

⁷⁰ ŠEDIVÝ, Václav., VÁLKOVÁ, Helena. *Lidé, alkohol, drogy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1988, s. 31.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž, s. 52.

⁷³ Tamtéž, s. 51.

⁷⁴ Tamtéž, s. 58.

⁷⁵ Tamtéž, s. 50.

⁷⁶ ČERMÁK, Bedřich. *Máme doma fetišáka. Abeceda osudů*. 1. vyd. Brno: Facta Medica, 2015, s. 136. ISBN 978-80-88056-01-0.

⁷⁷ Tamtéž.

Mezi látky s halucinogenním účinkem se řadí rovněž přírodní drogy vyráběné z **konopí**. „*Konopí je z hlediska produkce a obchodování nejrozšířenější nelegální drogou. V EU je nejčastěji užívanou nelegální látkou, (...), nejvýznamnější je užívání ve věkové skupině 15–24 let.*“⁷⁸ Obvyklý způsob užití představuje kouření. Hlavním zástupcem je marihuana, velmi často vyhledávaná pro její účinky veselosti a euforie mladými lidmi, kteří chtějí experimentovat a bavit se. Tato snadno dostupná droga jim to umožňuje. Projevuje se ale také její nežádoucí vliv: zejména zmatenost, zhoršení úsudku a pozornosti, mění se vnímání času, doprovodným jevem mohou být i úzkosti, deprese a halucinace.⁷⁹ Změny v oblasti vnímání a pocit zklidnění vyvolává také druhá droga vyráběná z konopí – **hašiš**.

3.2.3 Psychomotorická stimulantia

„*Psychostimulantia způsobují celkové povzbuzení organismu, zvyšují duševní i tělesný výkon.*“⁸⁰ Tyto látky jsou užívány pro zahnání únavy a zvýšení výkonnosti, nabuzení celého organismu, pro získání nového přívalu energie. V České republice je nejčastěji užívanou budivou látkou **pervitin** neboli metamfetamin.⁸¹ Jedinec po jeho požití nabývá pocitu neomezené psychické i fyzické síly, následně ale dochází k emoční nestabilitě.⁸² Mezi další aminy patří **amfetamin**, **tamfetamin** a **MDMA**, **extáze** označovaná také jako „taneční droga“ pro její schopnost zvýšené koncentrace na rytmus.⁸³ Všechny tyto látky s sebou přináší řadu rizik. V krajním případě mohou způsobit až selhání srdce z důvodu přetížení krevního oběhu. Dostatek síly po odeznění účinků vystřídá obrovské vyčerpání.⁸⁴ K této skupině drog patří i alkaloid **kokain** s odlišnými účinky podle způsobu užití. Vedle šňupání a injekční aplikace je tradiční také žvýkání kokových listů. Při přeměně kokainu na tzv. volnou bázi vzniká **crack**, který se kouří.⁸⁵

⁷⁸ MINAŘÍK, Jakub., KMOCH, Vladimír. Přehled psychotropních látek a jejich účinků. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 65. ISBN 978-80-247-4331-8.

⁷⁹ Tamtéž, s. 66.

⁸⁰ Tamtéž, s. 71.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 46. ISBN 80-86568-02-04.

⁸³ Tamtéž, s. 47.

⁸⁴ MINAŘÍK, Jakub., KMOCH, Vladimír. Přehled psychotropních látek a jejich účinků. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 71. ISBN 978-80-247-4331-8.

⁸⁵ Tamtéž, s. 74.

3.2.4 Těkavé látky

V období dospívání často dochází i k prvnímu experimentování s těkavými látkami, které jinak převážně slouží jako náhrada při nedostatku jiné drogy. Tyto látky jsou velmi dobře dostupné, dají se sehnat například v drogeriích.

Jedná se zejména o **toluen**, **aceton**, **éter**, **chloroform** a složky některých lepidel, rozpouštědel a ředidel. Tyto chemické aromatické látky se inhalují, což způsobuje jejich velmi rychlý efekt. Průchod látky přes dýchací cesty představuje riziko jejich poleptání, stejně tak hrozí toxické poškození jater a ledvin.⁸⁶

3.2.5 Zneužívání léků

Důležité je také zmínit zneužívání léků. V takovém případě jedinci užívají léky pro jejich psychotropní účinky bez schválení lékaře. Zneužívaných léků je velká řada, uvádím proto jen nejtypičtější zástupce. Jedná se hlavně o **sedativa**, **anxiolytika** a **hypnotika**, sloužících ke zklidnění a potlačení strachu a úzkosti. Působí tlumivě na CNS. Mezi hlavní zástupce patří **benzodiazepiny** a **barbituráty**.⁸⁷

Podrobněji se v této práci konkrétními drogami nezabývám, přesahovalo by to její rámec.

⁸⁶ Tamtéž, s. 71.

⁸⁷ Tamtéž, s. 62.

4 Škola jako významný faktor prevence

V tomto oddíle se krátce zmíním o důležitosti drogové prevence, která je nezbytnou součástí školního vzdělávání. K preventivnímu působení na děti a mládež dochází v různých prostředích. Nejen v rodinách se snaží předcházet patologickým jevům, ale také ve školních zařízeních.

Drogovou prevenci lze charakterizovat jako „*iniciativy, aktivity a strategie určené k tomu, aby se zamezilo negativním následkům spojeným se (zne)užíváním legálních a nelegálních drog*“⁸⁸. Takto vymezená prevence se zaměřuje na plnění různých cílů:

Jednak usiluje o předejití prvnímu kontaktu s drogou, zamezení zneužívání drog a rozvinutí závislosti, jednak o eliminaci negativních dopadů na okolí závislé osoby. Současně se prevence snaží zamezit vzniku dalších problémů, které mohou uživatele drog potkat.⁸⁹

Školní drogová prevence se shoduje s výše vymezenou charakteristikou, ale je specifická tím, že se aktivity a strategie realizují ve školním prostředí.⁹⁰ Pokud už dojde ke vzniku závislosti u žáka, pedagogičtí pracovníci mohou jako první rozpoznat změny v jeho chování a prospěchu, či jiné varovné příznaky. Informují o nich rodiče, ti pak mohou včas zareagovat.

Pedagogové také předají kontakty na odbornou pomoc. Samozřejmostí v rámci školy jsou výchovní poradci a mnohdy i školní psychologové a metodikové prevence, kteří mohou poskytnout žákům i rodičům prvotní odbornou péči. Důležitá je však v této oblasti kvalitní komunikace mezi školou a rodiči. Upozorňuje na ni i Nešpor a Csémy: „*Spolupráce se školou je důležitá ve více směrech. (...) rodiče spolužáků a učitelé jsou často vašimi přirozenými spojenci, kteří mají zájem na tom, aby se těmto problémům předcházelo.*“⁹¹ Na řešení problémů svého dítěte se musí rodiče aktivně podílet a spolupracovat s pedagogy a dalšími odborníky. Jen tak lze dojít k efektivnímu výsledku. Vhodná je také účast na třídních schůzkách a konzultacích, kde může dojít k diskuzi mezi rodiči a pedagogy.

Mladí lidé tráví ve škole velkou část dne, je tedy možné na ně v rámci výuky preventivně působit, a to různými formami a metodami.

⁸⁸ GALLÀ, Maurice. et al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí: příručka o efektivní školní drogové prevenci*. Přeložil Jindřich Bayer. 1. vyd. v česk. j. Praha: Úřad vlády České republiky, 2005, s. 11. ISBN 80-86734-38-2.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ NEŠPOR, Karel., CSÉMY, Ladislav. *Alkohol, drogy a vaše děti. Jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat*. 4. rozš. vyd. Praha: BESIP, 1997, s. 26.

Každá škola si také vytváří vlastní preventivní programy a zároveň může využít nabídky neziskových organizací, které realizují různé zážitkové programy a projekty na školách. Ke všem je však nutné přistupovat kriticky, ne každý program může být efektivní. „*Programy, které ve snaze odradit mladé od drog využívají zastrašovací taktiky a uvádějí předpojaté nebo fakticky nesprávné informace, jsou odsouzeny k neúspěchu.*“⁹²

Samozřejmostí by měly být také různé přednášky a besedy s odborníky z oblasti drogových závislostí (psychology, psychiatry, metodiky, terapeuti...). Velký efekt mohou však přinést i setkání s lidmi, kteří za sebou mají pestrou drogovou minulost a chtějí svých negativních zkušeností využít ve prospěch prevence. Do výuky je možné také pozvat například autory beletristických publikací, jež tuto problematiku zpracovávají, či tvůrce autobiografií. Přímý styk s osobou, která předá své autentické zkušenosti, může být pro žáky přínosný.

Prevence by měla být konečně i součástí vybraných vyučovacích předmětů. Drogové problematiky se dotýkají některá probíraná témata v biologii, chemii, společenských vědách či v českém jazyce a literatuře. Pedagogové toho mohou využít a připravovat pro žáky vhodné aktivity. Do výuky lze zařadit projekce filmů či krátkých videí. V rámci společenských věd lze také realizovat hraní rolí, nácviky řešení různých situací, diskuze.

I předmět český jazyk poskytuje prostor pro preventivní aktivity. Lze využít metody diskuze či práce s textem, a to nejen v literatuře, ale i v komunikaci a jazyce. Metodou INSERT⁹³ můžeme u žáků zvyšovat informovanost dané problematiky a zároveň rozvíjet kritické myšlení. Další možností je práce s články v tisku zachycujícími případy drogové závislosti a jejich analýza.

V hodinách literatury by učitel měl žáky upozorňovat na nově vycházející tituly, doporučovat vhodnou beletrii a promyšleně zařazovat do výuky práci s beletristickými texty zaznamenávajícími příběhy závislosti. Využít lze různé aktivizační metody, např. brainstorming, myšlenkové mapy, řízené čtení apod.

Při využití těchto metod se žáci zamyslí nad motivy, které vedou lidi k pádu do drogové závislosti. Také žáky směřují k vytváření zdravých názorů a postojů

⁹² GALLÀ, Maurice. et al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí: příručka o efektivní školní drogové prevenci*. Přeložil Jindřich Bayer. 1. vyd. v česk. j. Praha: Úřad vlády České republiky, 2005, s. 13. ISBN 80-86734-38-2.

⁹³ Metoda porozumění čtenému textu, kdy žák označuje dané pasáže znaménky. Zaznamená novou, známou, nejasnou a rozporuplnou informaci.

k návykovým látkám a závislým osobám. Dle mého názoru lze realizovat tyto cíle i v hodinách českého jazyka prostřednictvím rozboru literárních textů. I z tohoto důvodu jsem se rozhodla v diplomové práci zpracovat drogovou tematiku v literatuře.

Škola je tedy v oblasti drogové prevence důležitým činitelem. Velkou roli může hrát i mimo přímé vyučování, například v podobě zájmových kroužků či sportovních klubů. Pokud budou žáci trávit efektivně svůj volný čas, snižuje se riziko, že se dostanou do problémů s drogou. Takový názor zastává odbornice Jana Bártová: *„Děti, které navštěvují školní družiny a kluby, zájmové oddíly a kroužky, uskutečňované v rámci školských zařízení, patří spíše k populaci bez závažnějších poruch chování a delikvence“*.⁹⁴ Určitě se vyplatí podporovat děti i v zájmových aktivitách, které škola nabízí. Pokud se děti nebudou nudit, nemusí dojít k okamžiku, kdy vyhledají drogu.

⁹⁴BÁRTOVÁ, Jana. *Prevence není nikdy dost!: náměty činností k prevenci negativních sociálních jevů u dětí mladšího školního věku: nejen pro školská zařízení výchovy mimo vyučování*. 1. vyd. Praha: Sportpropag, 1996, s. 8.

5 Drogová tematika v literatuře pro mládež

5.1 Význam a využití ve školní praxi

V textu práce se zabývám díly, která zachycují témata drog a závislostí, vydanými za posledních patnáct let. Je důležité reagovat na aktuální otázky, jež reflektují současní autoři. Soudobá díla jsou pro žáky přístupnější, bližší problémům jejich doby, neboť často reagují na soudobé společenské a kulturní poměry.

Ve škole mají pedagogové možnost využít širokou škálu různých titulů. Přesto jsou na střední škole žáci seznámeni často pouze se dvěma nejznámějšími knihami – románem *Memento* (1986) od Radka Johna a autobiografií Christiane F. *My děti ze stanice ZOO* (1978).

Z hlediska literární historie je žákům představena skupina básníků, která se vyznačovala nonkonformním přístupem ke světu a holdovala ve velké míře alkoholu a drogám, označovaná jako tzv. prokletí básníci. Mnohá díla hlavních představitelů, tedy Charlese Baudelaira, Paula Verlaina a Arthura Rimbauda, vychází z jejich zkušenosti s omamnými látkami.

Pokud vyučující přejde v dějinách literatury do 20. století, ve výuce jistě zazní názvy autobiografií autorů beatnické generace Williama Sewarda Burroughse *Feták* (1953) a Jacka Kerouaca *Na cestě* (1957). Na základě vlastní zkušenosti mohou říci, že více se otázkám závislosti čas v literatuře nevěnuje, pouze v rámci probírání některých výše zmíněných autorů inspirujících se svými zážitky z drogového opojení.

Mládež často vyhledává ke své četbě dobrodružné tituly, sci-fi či knihy s hrdinou, jenž řeší podobné problémy jako oni. Své místo zaujímá i literatura zachycující různé typy závislosti, zejména na drogách a alkoholu. Pro mladé lidi je toto téma atraktivní, neboť se také mohou ocitnout v situaci, kdy pocítí silnou touhu okusit návykové látky. Strhující příběhy osob, které, pokud měly štěstí, vyvázly ze zajetí drog a vyrovnávají se s těžkými zdravotními i sociálními důsledky, je mohou od první zkušenosti s drogou odradit. Zároveň ale na určitou skupinu žáků mohou působit opačně. Vykreslené euforické prožitky po požití drogy vyvolají v jedinci ještě větší chuť omamnou látku také okusit. Slávka Pilarčíková-Hýblová, odbornice na biblioterapii na Slovensku, uvádí, že stejná kniha může působit na každého odlišně. Účinky jsou podmíněny

osobností čtenáře, jeho psychickým stavem, vůlí, zájmy, předchozími znalostmi a zkušenostmi, vnějšími podmínkami apod.⁹⁵

Četba knih má vždy velký význam, neboť plní řadu funkcí. Pilarčíková-Hýblová hovoří o funkci informační, estetické, konfrontační, identifikační, prestižní, očištné, relaxační, léčebné a výchovné.⁹⁶ Vzhledem k četbě knih zaměřených na drogovou problematiku je nejen ve školním prostředí zásadní funkce výchovná. Dle autorky spočívá její podstata v tom, že „na základě získaných informací o prežívání, postojoch druhých ľudí (postáv v literárnom texte), mení sa čitateľov pohľad na svet. (...) Poznáva život a problémy druhých ľudí, cíti a vcíti sa do nich, rozvíja svoje záujmy, rieši problémy medziľudských vzťahov, reštrukturalizuje hodnotovú orientáciu, učí sa tvorivo riešiť problémy“⁹⁷. Čtenář se skrze příběhy hrdinů vcítí do jejich prožívání, promýšlí svá stanoviska k popisované skutečnosti, utváří si vlastní pohled na svět. Rozvíjí také své schopnosti čelit různým problémům v mezilidských vztazích.

Myslím si, že dnešní literární produkce nabízí řadu zajímavých titulů týkajících se této tematiky, s nimiž lze ve výuce pracovat. Učitel by měl mít přehled o vycházejících dílech, aby byl schopen v případě zájmu doporučit žákům vhodnou beletrii, ale rovněž i odbornou literaturu.

5.2 Obecná charakteristika literatury s drogovou tematikou

V této pasáži se zaměřím na charakteristiku knih pojednávajících o závislostním chování, v tomto případě tedy o problematice drogové závislosti. Jak už bylo výše uvedeno, mým předmětem zájmu se staly publikace vydané od roku 2003 až po současnost. Výběr byl zúžen na patnáctileté časové období z důvodu zaměření na nejnovější tituly. Mým cílem nebylo pojednávat o dílech, která už se stala centrem pozornosti důkladné analýzy řady literárních vědců či autorů diplomových prací. Snažila jsem se vyhledat aktuální, nepříliš známé knihy zachycující různým způsobem problematiku závislosti, které mají potenciál připoutat pozornost čtenářů.

V soudobé literární produkci lze nalézt množství knih s drogovou tematikou. Knihy se značně liší svou kvalitou. Píší je známí či začínající autoři, velmi často i sami uživatelé drog, kteří se snaží apelovat na mladé lidi, aby nezačínali s experimentováním. Část publikací vydávají také odborníci na základě svých zkušeností práce s drogově závislými lidmi například v terapeutických komunitách. Dodávají tak publikacím

⁹⁵ PILARČÍKOVÁ-HÝBLOVÁ, Slávka. *Biblioterapia*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš: Vydané vlastným nákladem, 1997, s. 31.

⁹⁶ Tamtéž, s. 29–31.

⁹⁷ Tamtéž, s. 30.

prostřednictvím svého odborného nadhledu další rozměr. Vyhledala jsem jak knihy české, tak zahraniční. Ze zahraniční produkce převažují zejména příběhy britské a americké, zajímavý pohled nabízí i vyprávění Australanky či Němky.

Téma drog představuje nejčastěji centrální problém, od kterého se odvíjí veškerá dynamika děje a zápletky. Znamená to tedy, že hlavní postava či postavy zprostředkovávají čtenářům různou formou své zkušenosti s drogou, která je přivedla do řady svízelných životních situací, jež jsou postupně odkrývány. Lze nalézt i případy, kdy se zdají být drogy na první pohled okrajovou záležitostí, která však přivede jedince do řady dalších potíží.

Někteří spisovatelé využívají námětu závislostí na drogách k rozvíjení fiktivních příběhů, jež mohou mít charakter detektivky, hororu či sci-fi.

Na základě tohoto stručného nástinu je zřejmé, že literatura nabízí poměrně široký a pestrý seznam titulů, které mohou čtenáře s větším zájmem o problematiku závislosti oslovit. Zabývala jsem se téměř třiceti tituly, které se pokusím v následující části klasifikovat a vymezím jednotlivé typy publikací.

6 Klasifikace publikací s tematikou drogové závislosti

Na základě četby a studia titulů zachycujících problematiku drogové závislosti jsem vytvořila jejich typologii. V následující pasáži uvedu dvě různá hlediska, podle kterých je lze stratifikovat.

6.1 Typologie podle vypravěčské formy

Za základní kritérium pro uvedení prvního typu klasifikace jsem si při třídění jednotlivých knih vzala skutečnost, kdo je jejich autorem, a způsob, jakým jsou vyprávěny. První možnost třídění knih tedy v této práci označuji jako *typologii podle vypravěčské formy*. Jedná se o skupiny autobiografie, příběhy vyprávěné v *er-formě* a příběhy závislých z pohledu blízké osoby.

6.1.1 Autobiografie

Velkou skupinu titulů zaujímají autobiografické příběhy, jejichž charakter zde podrobněji popíši.

Jedná se zachycení skutečných autorových životních událostí spojených s užíváním návykové látky. Příběhy jsou vyprávěny v *ich-formě*, tedy v první osobě samotným autorem, který užíval či užívá návykové látky. Literární teoretici Libor Pavera a František Všeticka se v *Lexikonu literárních pojmů* k autobiografii vyjadřují: „*Stručné vypsání vlastního života se nazývá curriculum vitae. Autobiografii se blíží také paměti. Označují se tak vyprávění o životních osudech, činnosti a povaze určitého jedince, vytvořená na základě vyprávění, deníků, memoárů a jiných pramenů.*“⁹⁸ Textům v *ich-formě* nejčastěji odpovídá podoba vzpomínek a deníkových záznamů a zápisků.

Tvůrce otevírá vlastní život čtenářům, líčí své vzpomínky často s velmi otevřenou sugestivností. Čtenáře snadno pohltní autorovo vypsání životních osudů, prožívá s ním jeho pocity, hodnotí různé chování. Tento typ publikací bývá pro čtenáře velmi atraktivní, umožňuje jim projít celým jeho životním příběhem spolu s ním. Prostřednictvím vzpomínek reflektuje daná osoba svůj život, vyrovnává se s ním. Předkládá nejen souhrn událostí, ale díky schopnosti sebepozorování se zaměřuje i na niterné prožívání: „*Popisován bývá jak vnější průběh života, tak vnitřní vývoj vybrané osobnosti (proměna charakteru apod.).*“⁹⁹ Každý, kdo se chce podělit o výjimečný příběh, může sepsat autobiografii.

⁹⁸ PAVERA, Libor., VŠETICKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 51. ISBN 80-7128-124-1.

⁹⁹ Tamtéž.

Závislé osoby často cítí potřebu vypsát se ze svých nepříjemných zážitků, které je tíží. Tím, že se o ně podělí s ostatními, pocítují úlevu. Zápisky pro ně znamenají mnohdy formu osobní terapie. Některé z nich vychází přímo z deníkových záznamů, jež si závislí vedli v průběhu terapeutické léčby v psychiatrických léčebnách a následně je uveřejnili ve svých vzpomínkách. Mnozí je označují jako autentické výpovědi či zpovědi, které jim pomohou vyrovnat se s životní etapou, na niž by rádi zapomněli.

Všechny mnou zkoumané autobiografické příběhy mají společný fakt, že jejich tvůrci, vypravěči, byli nebo ještě jsou závislí na některé psychoaktivní látce. Jedni drogovou závislostí právě prochází, jiným se už z ní podařilo vymanit. Po vyléčení tak rekapitulují svou životní cestu. Většina autobiografií plyne chronologicky, některé obsahují retrospektivní vsuvky, zejména v podobě vzpomínek a snů. V následující části načrtnu obecné schéma příběhů, které se v publikacích často opakuje.

Jedinec na počátku vzpomíná na svou rodinu a její poměry ve vztahu k dětství. Důležité je zmínit, že často vyrůstal pouze s jedním rodičem či byl vychováván prarodiči. Do rodiny zasáhla například smrt či neshody rodičů a jejich následný rozvod. S nevlastním otcem či matkou se dítě odmítalo smířit, stejně tak jako s nedostatkem zájmu o jeho osobu, nebo naopak s přehnanou péčí. S tím souvisí i přidružené problémy jako poruchy příjmu potravy a sexuální zneužívání. Mnoho jedinců ale upozorňuje, že dětská léta prožili šťastně v úplné rodině se vším, co k ní patří. Zajímavé je, že ve většině autobiografií je věnováno dětství málo prostoru. Přesto je v řadě z nich možné vysledovat, že mnohé z prvotních osudných momentů rozvoje závislosti spadají už do raného dětského věku.

Rozhodující etapou vývoje jedincovy osobnosti je období dospívání. Mladiství reagují na nespokojenost v rodině, k tomu se přidávají problémy v počínajících partnerských vztazích i spory s přáteli. Touží někam patřit, a tak se stávají členy různých part a skupin. Pocit selhání a neuspokojení kompenzují první vykouřenou cigaretou, která jim přináší uvolnění. Odtud už je jen krok k tomu, aby se ocitli ve společnosti mladých lidí, jimž nejsou tvrdé drogy cizí. Přechází ke kouření marihuany a následně i k těžkým návykovým látkám. Velkou roli hraje zvědavost: „*A tak mě napadlo, že bych to možná měla vyzkoušet. Jenom jednou, abych věděla. Abych taky přeskočila na druhý břeh. Otestovala sama sebe.*“¹⁰⁰

¹⁰⁰ HOLDENOVÁ, Kate. *Na vlastní kůži. Skutečný příběh o návratu z pekla prostituce a drog*. 1. vyd. Brno: Jota, 2006, s. 26. ISBN 80-7217-421-5.

Nabídku vyzkoušet poprvé omamnou látku zpravidla neodmítnou. Její užití však většinou nezůstane u jediného pokusu: „*Potom jsem se rozhodla, že potřebuji ještě jeden pokus, abych si mohla říct, že vím, co je heroin. Dosud jsem nezažila tu jízdu legendární blaženosti.*“¹⁰¹ Kdo si poprvé aplikoval drogy, touží po opakování. Chce docílit stejných prožitků, jaké popisují jejich zkušenější kamarádi. Konečně zažívají pocit sounáležitosti, stávají se rovnocennou součástí skupiny lidí se společným zájmem.

Omamné látky jim zpočátku pomáhají uniknout z rutinního života každodennosti a školních povinností. S tím souvisí zhoršení prospěchu ve škole, kam zpočátku dochází, později ale ztrácí zájem o cokoliv. Ve školním vzdělávání nespátují smysl, stejně tak zanedbávají dříve navštěvované zájmové činnosti. Jediné, po čem touží, je obstarat si další dávku a dosáhnout bezstarostnosti. Pokud se jim zpočátku dařilo svůj nebezpečný návyk i navzdory nervozitě a kolísavé náladě doma tajit, po vybudování silné závislosti ztrácí zábrany a uchylují se i k takovému jednání, jako je krádež peněz ze společných úspor rodičů a postupně i rozprodávání věcí a dárků, které pro ně kdysi měly hodnotu. Rodiče často chtějí poskytnout svému dítěti pomoc, hledají možná řešení léčby, ale závislí je odmítají. Ať už z vlastní vůle, či z rozhodnutí rodičů opouští domov. Dochází k tomu, že ztrácí rodinné zázemí a ocitají se na ulici bez finančních prostředků. Často pobývají se svou partou ve starých opuštěných domech, ve squatech. Věčným a jediným problémem závislých je otázka, za co nakupovat neustále nové dávky omamné látky, kterou ke svému fungování nezbytně potřebují. Vyhledat dealera není tak těžké, ale potřebují k tomu stálý přísun peněz. Proto se závislí dostávají do střetu se zákonem. Kradou zboží v obchodech a pak ho prodávají, falšují lékařské předpisy, loupí v lékárnách a někteří se naučí z nakradených látek drogu vyrábět. Zejména dívky klesají až na úplné společenské dno, přichází o zbytek své lidské důstojnosti, kdy si vydělávají vlastním tělem, živí se jako prostitutky. V knihách jsem se ale nejednou setkala i s případem prostituce chlapců. Za protizákonnou činnost čelí trestnímu stíhání, mnohdy si odpykávají několikaleté tresty ve vězení.

Závislé osoby musí čelit i řadě zdravotních problémů, z důvodu nedostatku stravy a živin jim vypadávají zuby, mají poškozené ledviny a játra. Čtenář tak pozoruje, jak se ze zdravých lidských bytostí dobrovolně stávají trosky, stojící na okraji společnosti. Prostřednictvím působivého líčení sleduje postupnou destrukci jejich osobnosti, proměnu charakteru a vlastností, změny ve vztahové oblasti i v hodnotovém žebříčku.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 27.

Tvůrci líčí své zážitky hovorovým jazykem mládeže, časté jsou vulgarismy a slangové výrazy z prostředí drogové scény i prostituce.: „*Brzy ráno jsem potkával gay prostitutky a měnil jim buchny. (...) Vyběhl jsem si pro svůj nášleh a byl jsem rád, že mám aspoň něco, cena byla vysoká, perníku a háčka málo.*“¹⁰²

Velice živě jsou popisovány různé způsoby aplikace drog a jejich působení: „*Ach. Fet ve stříkačce zas krystalizuje, to je paráda! Tekutý diamanty se třpytí v pístu a nevypadaj nebezpečně. Ale když to máš v sobě... Je rozdíl, když fet polykáš nebo si šleháš. Všechno má svý pro a proti. Ale teď chci prostě něco vzít, něco proti bolestem. Léky, tablety, extázi. Něco!*”¹⁰³ Stejně tak i euforické stavy a prožitky: „*Obrovská vlna euforie. Nemůžu to rozdýchat, z podřepu padám na záda. Je mi to jedno, záchvěvy tepla, uvolnění a slasti mě zaplňují v nekonečných přívalech.*“¹⁰⁴ Ty doprovází abstinenní příznaky včetně živých bludů a halucinací. To vše jsou okamžiky, které na čtenáře působí opravdu silným dojmem s cílem odradit je od podobných pokusů začít si s omamnou látkou.

Pokud se ocitnou na samém dnu svých fyzických a psychických sil, snaží se najít řešení své situace. Časté jsou myšlenky ukončit svůj život sebevraždou, čímž by se zbavili veškerého trápení. Málo lidí v sobě najde dostatek vůle vyhledat odborníky. Zpravidla velkou roli hraje podpora blízkých, kteří jsou závislému ochotni pomoci. Vyhledají detoxikační zařízení, kde stráví závislý několik měsíců. Následuje více než roční pobyt v komunitě lidí se stejným problémem. Důležité je však zmínit, že léčba není na první pokus zpravidla úspěšná. Abstinenní příznaky a neschopnost podřídit se pevnému každodennímu režimu v léčebně dožene jedince k útěku a návratu k drogám. Tento koloběh se několikrát opakuje. Jedinec se ocitá v bludném kruhu. Při opakovaném selhání po pokusu skoncovat s drogovou závislostí hledá viníka dané situace, útočí na své okolí, chová se podrážděně, často až agresivně. Propadá pocitu zoufalství.

Bez pevného odhodlání zbavit se své závislosti není možné dosáhnout úspěchu. Podmínkou dosažení abstinence je rovněž víra v sebe sama, ve svou schopnost setrvat v abstinenci. Psychoterapií závislostí se na německé klinice zabývá Heinz-Peter Röhr, který k otázce sebedůvěry dodává: „*Výzkumy však ukázaly, že chorobně závislí lidé po léčbě mají nejlepší vyhlídky na trvalou abstinenci, když věří, že to dokážou.*

¹⁰² VONDRKA, Josef. *Smrt jménem závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 60. ISBN 80-7178-884-8.

¹⁰³ NATASCHA. *Dušemrdi: autentický příběh sedmnáctileté narkomanky*. Přeložila Běla Michálková. Praha: Volvox Globator, 2009, s. 25. ISBN 978-80-7207-716-8.

¹⁰⁴ VONDRKA, Josef. *Smrt jménem závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 71. ISBN 80-7178-884-8

Odborníci v této souvislosti hovoří o důvěře v abstinenci. Ti lidé, kteří pochybují, že dokážou vytrvat v abstinenci, nemají dobrou prognózu. “¹⁰⁵

Klíčovým momentem je velmi často naprosté selhání organismu, po němž si jedinec uvědomuje, jak blízko smrti se ocitl. „*Uvědomil jsem si, že všechny ty kolapsy a jednotky intenzivní péče něco znamenají. Nevěděl jsem co, ale měl jsem jistotu, že mám ještě něco vykonat, že ještě nemohu umřít.*“¹⁰⁶ Probudí se v něm velká touha žít a ještě něčeho dosáhnout. Rozhodujícím motivem může být i stesk po rodinných příslušnících a kamarádech a přání znovuobnovit s nimi kontakt.

6.1.1.1 Společné znaky

Výše uvedené se v autobiografických publikacích odráží. Lze vymezit společné znaky tak, jak jsem je v líčených příbězích zaznamenala.

Závislé osoby si zpravidla uvědomují posun v účelu braní drog: nejprve je užívali pro rozptýlení, navození příjemných účinků, únik z reality. Tělo si uvyká, nutné je postupné zvyšování dávek až dojde ke stavu, kdy závislý musí užívat látku, aby mohl vůbec v běžném životě fungovat. Poznávají, že se na počátku objevované příjemné účinky po určité době už nedostavují.

V průběhu vyprávění prochází postavy určitým vývojem. Všichni se nakonec dostanou do stádia, kdy si už uvědomují svou závislost. Přiznávají si, že mají problém. Na druhou stranu sami sebe neustále ujišťují, že mají vše pod kontrolou. Jsou přesvědčeni, že až budou chtít, podaří se jim s drogami přestat, a to i bez pomoci terapie. A to je velký omyl. Tak snadná cesta zpět není možná.

Důležitý moment představují zaznamenané rozvraty ve vztazích. Dříve či později každý začíná litovat odloučení od rodiny a svého nevhodného chování ve vztahu k ní. Mnoho hrdinů začalo užívat drogu se svou první velkou láskou. Nejprve jim poskytovala povzbudivé účinky, jejich vztah se zdál intenzivnější. Nedovedli si společný život bez ní představit, brali ji jako společné tajemství, pouto, které je spojuje. Nakonec přichází na to, že jde o velký omyl. Droga se stává příčinou věčných hádek a neshod, neboť postupem času se každý zajímá jen sám o sebe, o svou dávku. K takovému poznání dochází ve své trilogii *Toxická psychóza* žena vystupující pod

¹⁰⁵ RÖHR, Heinz-Peter. *Závislost. Jak jí porozumět a jak ji překonat*. Přeložil Petr Babka. 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 117. ISBN 978-80-262-0927-0.

¹⁰⁶ VONDRKA, Josef. *Smrt jménem závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 89. ISBN 80-7178-884-8.

pseudonymem Lilly Ellen: „*Vztah a drogy? To nejde do sebe!*“¹⁰⁷ U jejího přítele se v důsledku dlouhodobého užívání pervitinu rozvinula toxická psychóza doprovázená paranoiou, perzekučními bludy a extrémní žárlivostí. Drogy naprosto zničily jejich vztah.

Podstatný význam mají podrobně popsané prožívané emoce. Jejich škála je velmi pestrá, souvisí s velkými výkyvy nálad, které droga způsobuje, stejně tak jako s účinky a abstinenčními symptomy. Zaznamenávají všechny své myšlenkové pochody. Čtenář tedy nahlíží do nitra, do jeho prožívání.

Pro autory je rovněž typická naprostá upřímnost, s jakou vypráví své osudy. Otevřenost čtenáře často zaskočí. Narkomani pojmenovávají věci pravými jmény, bez okolků. Nevyhýbají se hrubým výrazům. Ukazují jejich každodenní realitu takovou, jaká je, v celé její krutosti. Nesnaží se nic skrývat, vystupují autenticky. Cílem mnoha autobiografií je příjemce šokovat a odradit od škodlivého užívání návykových látek. Znakem autobiografií je také subjektivita popisovaných událostí. Nabízí svůj úhel pohledu, jenž nemusí být vždy v souladu se čtenářovým stanoviskem.

6.1.1.2 Analýza vybraných titulů

K rozboru jsem si vybrala tři autobiografické tituly, které různým způsobem zpracovávají téma drogové závislosti. Jedním z nich je *Smrt jménem závislost* (2004) od Josefa Vondrky. Zvolila jsem ho z důvodu autobiografického zachycení autorovy cesty od postupného pádu do závislosti přes několikeré opakované pobyty v léčebnách až k abstinenci. Hlavní hrdina, zachovávající autorovo jméno Josef, ukazuje, že vyléčení je možné, stejně tak jako následné začlenění se zpět do běžného života. Tento pohled autora hodnotím velmi kladně, neboť pro mnoho závislých osob je nepředstavitelné, že by měly opět žít všedním životem mimo prostředí drogově závislých lidí. Zároveň však nedává čtenářům falešné naděje, že vyléčení je možné hned na první pokus. Upozorňuje na různé problémy, s nimiž se v průběhu léčby potýkal, i na skutečnost, že závislost nekončí odchodem z léčebny. Důležité je abstinovat a bojovat se sebou samým po celý život. Autobiografické vyprávění doplňuje slovníček slangových výrazů a obecné i konkrétní komentáře primáře MUDr. Petra Jeřábka. Ten po mnoho let působil jako lékař, psychoterapeut a posléze i ředitel Psychiatrické léčebny v Bílé Vodě, kde Josef podstoupil léčbu.

¹⁰⁷ ELLEN, Lilly. *Toxická psychóza* 2. 1 vyd. [Česko]: [nakladatel není známý], 2016, s. 236. ISBN 978-80-260-9810-2.

Josef vypráví chronologicky a v minulém čase. Velice zběžně se vyjadřuje ke svému dětství, omezuje se na konstatování: „*Do mých dvanácti let naše rodina žila normálním životem.*“¹⁰⁸ Ačkoliv je zřejmé, že jeho rodinné zázemí rozhodně nebylo ideální, neboť se následně zmiňuje o matce alkoholičce. Josefovou výchovu záhy převzala babička. Z Orlických hor se tak přestěhoval do Prahy, kde se mu naskytly nové možnosti. V období dospívání se často dostával do konfliktů s babičkou: „*Ona pro mě byla autorita s poněkud zastaralými názory.*“¹⁰⁹ On však chtěl zapadnout mezi partu mladých lidí. Začal babičce vzdorovat, utíkal z domova, kupoval si cigarety a alkohol, jen aby získal pocit sounáležitosti s ostatními. Našel si dívku Katku. Vztah s babičkou vygradoval, a tak se ve svých sedmnácti letech ocitl na ulici uprostřed pražské drogové scény. Následuje několikaletý koloběh věčného shánění nové dávky, abstinčních příznaků, hospitalizací v nemocnici, pobytů v léčebnách a útěků z nich.

Za velice podstatný považují fakt, že Josef je schopen reflektovat své chování, snaží se identifikovat problémy a spouštěče drogové závislosti. Rovněž si uvědomuje veškeré důsledky, konkrétně je pojmenovává. To je samozřejmě dáno i časovým odstupem, s nímž publikaci psal, už coby abstinující sociální pracovník. Součástí jsou i deníkové záznamy, které si vedl v léčebně. Zachycují jeho myšlenky a komentáře k různým terapeutickým skupinám a programům. Pozitivně se vyjadřuje k pravidelnému léčebnému řádu, na který si postupně zvykal. Právě pevný program a každodenní vykonávání různých pracovních činností jsou jedním z hlavních pilířů úspěšné terapie. Každý klient má na starost řadu povinností, jež jim jednak pomáhají zapomenout na omamnou látku, jednak zařadit se zpět do chodu života. „*Ani se mi po drogách vůbec nestýská, ani na ně nemyslím. Protože je pořád co dělat.*“¹¹⁰

Čtenář se navíc dozví, co Josefovi v průběhu odvykací terapie v léčebnách nejvíce pomáhalo, co bylo jeho největší motivací. V tom spatřuji velký přínos pro čtenáře – narkomany, kteří se snaží své závislosti zbavit. Kniha může mít z tohoto hlediska opravdu významnou biblioterapeutickou hodnotu.

Obsah knihy zahrnuje i zmínky o osudech Josefových kamarádů, jež neměli dostatek vůle skoncovat s drogou. Podobně jako v dalších dvou níže uvedených publikacích i zde mnoho osob své závislosti naplno podléhá a jejich život končí předčasnou smrtí, například na naprosté vyčerpání organismu. Podstatný je fakt,

¹⁰⁸ VONDRKA, Josef. *Smrt jménem závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 15. ISBN 80-7178-884-8.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 112.

že závislé osoby si nepřipouští, že by mohly dopadnout jako jejich kamarádi. Nedokážou objektivně nahlédnout svůj stav. Naopak se vidí v mnohem lepším světle, nechtějí si přiznat realitu.

Jako další text jsem zvolila trilogii *Toxická psychóza*, *Toxická psychóza 2* a *Závěr Toxické psychózy* (2015, 2016, 2017), neboť dokazuje, že narkomanie není problémem jen velkých měst. Zatímco příběh Josefa se odehrává v ulicích hlavního města, autorka této publikace dokládá, že mládež si snadno najde cestu k drogám i na malém městě, konkrétně v Čáslavi a jejím přilehlém okolí. Na rozdíl od ostatních dvou publikací využívá autorka anonymity, která jí pomáhá vypořádat se svou minulostí. Své knihy píše pod pseudonymem Lilly Ellen. Jak v úvodu publikace sděluje, anonymita jí dodává odvalu, aby se ze všech svých vzpomínek vypsala. Přiznává, že většinu věcí nedovedla sdělit ani svému psychiatrovi. Psaní knihy pro ni bylo psychicky vyčerpávající, znovu si musela prožít veškeré události. Představuje však pro ni formu terapie, jež jí poskytne úlevu. Svůj text označuje jako zpověď a věří, že může otevřít oči mnoha lidem.

Na rozdíl od Josefa nezachycuje svůj životní příběh chronologicky od dětství. Vyprávění začíná v okamžiku, kdy se chystá na oslavu dvacátých narozenin své kamarádky, tedy těsně před prvním kontaktem s drogou. O rodinných příslušnících a vztazích mezi nimi se dozvídáme v průběhu knihy z kontextu. Zajímavé je, že líčí své zážitky v přítomném čase. Díky tomu je čtenář lépe vtažen do děje. Sleduje, jak Lilly vše prožívá v současném okamžiku. Text působí velmi intenzivně na emocionalitu čtenáře, šokuje. Popis jednotlivých událostí má spád. Josef si díky minulému času uchovává od svých prožitých zkušeností odstup.

Lilly se k drogám dostává poté, co znovuobnoví kontakt s chlapcem Damianem, který už absolvoval odvykací léčbu v psychiatrické léčebně. V prostředí kamarádů, kteří mají přístup ke droze, nedovede abstinovat a postupně znovu upadá do závislosti. Okusit pervitin přiměje i Lilly. Slibuje jí neuvěřitelné zážitky. U Damiana velmi brzy opakovaně vypukne toxická psychóza, která má destruktivní účinky na jejich vztah. Lilly ačkoliv vidí, kam až může užívání drogy zajít, pokaždé znovu podlehne a pervitin si aplikuje. Touha po uvolnění je silnější než schopnost uvědomovat si důsledky svého chování.

Tato kniha zachycuje závislost zejména z pohledu možných důsledků, jež s sebou přináší, konkrétně z pohledu rozvinuté psychické poruchy – toxické psychózy.

Zachycuje, co všechno psychóza u mladého člověka může způsobit. Její součástí jsou popisy halucinogenních stavů Damiana s přidruženými perzekučními bludy a afektivními stavy žárlivosti. Po užití dávky drogy měl pocit, že mu Lilly lže a podvádí ho. Domníval se také, že ho pronásleduje spiklenecká skupina. Nedovedl své představy ovládnout. Součástí vyprávění jsou tedy i velice živé a kruté popisy domácího násilí, sexuálního zneužívání, vydírání atd. Nic podobného v Josefově textu nenalezneme. Naopak ale hodně prostoru oba tvůrci věnují popisům nitrožilní aplikace drogy a následným stavům pod jejím vlivem, často i s příznaky předávkování: „*Trefí se do žíly hned, natáhne trochu krve. Je pro mě fascinující, jak se rudá krev pod tím tlakem promísí s čirou tekutinou. (...) V zápětí se rozkašlu z návalu hořkosti v krku. Cítím, jak mi jde hroznej tlak do hlavy a hučí mi v uších, že skoro neslyším...Přijde mi, že i špatně vidím, obraz mi lítá sem tam, sem tam. Je mi strašný vedro, ale mám ledový ruce a hrozně se potím. Sahám si na hlavu, brní mě celá pokožka hlavy, a fakt bych dala ruku do ohně za to, že mi stojí vlasy!*“¹¹¹ Ukázka živě zachycuje, jak droga narušuje vnímání smyslových orgánů, což může vážným způsobem ohrožovat zdraví a život závislého jedince.

Tato kniha nepřivádí čtenáře do dějiště drogové scény závislých v pražských ulicích, jako to činí *Smrt jménem závislost*. Spíše se zaměřuje na vztah dvou mladých lidí, jež se ocitli v područí drogy. Jejich drogová závislost však ovlivňuje i osudy rodiny a kamarádů, kteří se jim snaží pomoci. Ve druhém díle *Toxické psychózy* se vyjadřuje v několika kapitolách i sestra Lilly označovaná jako Mia, jež postupně také propadá do spár drogy. Zajímavý je její pohled na změny chování Lilly, kdy začala užívat drogy, i na proměnu vztahů v rodině poté, co začala bydlet u Damiana. Rodiče trávili více času v zaměstnání, často se hádali a svým dvěma mladším dcerám nevěnovali tolik pozornosti. Třináctiletá Mia se tak musela začít sama starat i o svou mladší sestru Terezu. „*Musela jsem rychle dospět. Výrazně to ovlivnilo můj vývoj, celkový postoj, názory, apod.*“¹¹² Mia však byla ve věku, kdy sama vyžadovala pozornost a péči, ačkoliv ji každý považoval za dospělou. Ocitala se pod velkým tlakem, její chování bylo v rozporu s vnitřním prožíváním, a tak utíkala od reality za pomoci alkoholu, marihuany, později i tvrdších drog. *Toxická psychóza 2* tak přidává další dějovou linii zachycující problematické dospívání dívky Mii spojené s narkomanií a tyranizováním

¹¹¹ ELLEN, Lilly. *Toxická psychóza*. 1. vyd. [Česko]: [nakladatel není známý], 2015, s. 113. ISBN 978-80-260-9571-2.

¹¹² ELLEN, Lilly. *Toxická psychóza 2*. 1. vyd. [Česko]: [nakladatel není známý], 2016, s. 30. ISBN 978-80-260-9810-2.

od rovněž závislého přítele Roberta. V důsledku zažívá velmi podobné situace jako její sestra Lilly.

Na konci své výpovědi se obrací ke čtenářům s varováním: „*Těm, co jsou zvědaví a chtějí „jen zkusit, co to dělá“ bych ráda narovinu řekla, že to opravdu neskončí u první čáry. Ze začátku se to dá korigovat, málo kdo to ale dělá. Po chvilce už to taková sranda není. Málo kdo dokáže ovládnout chuť na drogu. Jakmile se to rozhodneš zkusit, automaticky patříš do skupiny ohrožených a budeš s tím bojovat do konce života. Stačí jeden krok a není cesty zpět.*“¹¹³ Mia reflektuje svou zkušenost s užíváním pervitinu. Shrnuje také účinky drog na lidský organismus. Chuť na drogu je po několikerém užití už neovladatelná. Snaží se potencionální uživatele přimět k tomu, aby se zamysleli nad tím, zda si opravdu chtějí zničit celý život kvůli chvilkovému opojení.

V obou analyzovaných publikacích je znatelný kontrast mezi chováním Josefa a Damiana. Tento rozdíl je dán i skutečností, že Josef je sám autorem svého subjektivního vyprávění a o Damianovi se dozvídáme zprostředkovaně skrze Lilly. Zatímco Josef si uvědomil, že život na drogách není dlouhodobě únosný a dobrovolně odchází na léčení s nadějí na normální život, Damian je už plně pohlcen závislostí a psychickou poruchou, takže není schopen nahlédnout svůj problém a myšlenka na léčbu ho ani nenapadne. Nedovede přijmout odpovědnost za své činy, ohrožuje okolí, ubližuje svým rodičům a nejvíce Lilly. Nepřipouští si, že ho drogy naprosto ovládají. Neprojevuje tedy ani tak velkou touhu po vyléčení jako Josef. Ve vyhrčeném okamžiku musí zasáhnout až vnější činitel, policejní orgán, který ho dopraví do psychiatrické léčebny. Sám v sobě by však nenalezl dostatek vůle vyhledat odbornou pomoc.

Na rozdíl od Josefa Lilly příliš nereflektuje svou situaci, spíše se zaměřuje na popis jednotlivých traumatizujících událostí, jež způsobila Damianova psychóza. Snaží se najít východisko z této situace, ale často není schopná překonat svůj emoční vztah k Damianovi, neustále si namlouvá, že ho miluje. Utvrzují ji v tom krátké okamžiky slasti, které spolu zažívají v době užití drogy, a pár příjemných vzpomínek. Nedovede ho opustit, ačkoliv ve vztahu není úplně spokojená. Opravdu dlouho jí trvá, než získá potřebný nadhled a uvědomí si, že žít v neustálém strachu opravdu není možné.

¹¹³ Tamtéž, s. 294.

Třetí mnou zvolená publikace k interpretaci nazvaná *Na vlastní kůži* (2006) zachycuje vznik závislosti na heroinu u mladé dívky australského původu Kate Holdenové, která se následně uchyluje k prostituci. Z finančního hlediska to bývá u drogově závislých žen obvyklý scénář. Tato kniha tedy upozorňuje na další následek drogové závislosti, jež je poměrně hojným jevem. Drogy se velmi často pojí s problémem prostituce, což už mohli vysledovat čtenáři autobiografie Christiane F. *My děti ze stanice Zoo*, na niž jsem upozorňovala v oddíle 5.1.

Dílo se způsobem vyprávění podobá textu Josefa Vondrky. Kate vypráví chronologicky v minulém čase, od nejranějších vzpomínek na své dětství přes studium na střední a vysoké škole k období, kdy žila na ulici a snažila se uživit svým tělem. Lze nalézt i mnoho obsahových podobností: na střední škole se snažila zapadnout mezi partu náctiletých spolužáků, ačkoliv nesdílela jejich touhu po experimentování s alkoholem a kouřením, neopustila je a dál se s nimi scházela a s nesouhlasem přihlížela jejich počínání. Stejně jako Vondrka i ona pocítovala potřebu někam patřit. Drogy ji však nelákaly. Ráda trávila svůj čas o samotě hrou na klavír či četbou knih. Její záliby ji dovedly až ke studiu literatury na Melbournské univerzitě. V jednadvaceti letech, kdy se přestěhovala ke své spolužačce do nechvalně proslulé pobřežní čtvrti na privát, nastává v jejím poklidném životě zvrát: „*V jednadvaceti jsem se po hlavě vrhla do nového života, vyplněného přáteli, hudbou a hraným chvástáním.*“¹¹⁴ Toužila vyrovnat se svým vrstevníkům. Nové místo bydliště jí k tomu poskytovalo dostatek možností. Se svou partou hojně navštěvovala večírky a bary, uspokojení nalézala v náruči mnoha mužů, změnila styl oblékání, začala kouřit marihuanu. Sama sebe svou změnou chování překvapovala: „*Přemýšlela jsem o tom, že by mě nikdy ani ve snu nenapadlo objevit v sobě takovou kuráž.*“¹¹⁵ Přes bouřlivý studentský život se jí podařilo dokončit školu s červeným diplomem. Začala pracovat v knihkupectví. Ve svém životě však stále nepocítovala uspokojení. Neustále ji provázel pocit, že přichází o něco důležitého. V třidvaceti letech se po tříměsíčním vztahu s přítelem Jamesem rozhodla vyzkoušet heroin. Jenom jednou, aby zakusila to, co její kamarádi už dávno. A potom znovu a znovu. Záhy upadla do silné závislosti. Tímto se její příběh velmi podobá Lilly, která také začala užívat drogu se svým partnerem. Kate si už nedovedla bez stavů rozkoše svůj život představit. Dá se říci, že drogy pro ni znamenaly určitý

¹¹⁴ HOLDENOVÁ, Kate. *Na vlastní kůži. Skutečný příběh o návratu z pekla prostituce a drog*. 1. vyd. Brno: Jota, 2006, s. 18. ISBN 80-7217-421-5.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 19.

způsob kompenzace prožitků, jež ve svém životě dosud reálně nepociťovala: pocit úspěšnosti, smysluplnosti, sebeuskutečnění, hrdosti, kreativity. „*Heroin představuje dosažitelnou rozkoš, je skutečný.*“¹¹⁶ Bez velké námahy mohla dosáhnout životního naplnění.

Oproti tvůrcům českých autobiografií se Kate ocitla v zajetí drog o několik let později. Dlouho jim vzdorovala. V jejím příběhu spatřuji rozporuplné období dospívání. Na jednu stranu toužila mít společné zájmy s přáteli, na stranu druhou ráda v soukromí sama rozjímal nad knihami. Chovala se umírněně, stydlivě, nevybočovala, úspěšně studovala. V průběhu studia však začala pociťovat, že se o něco ochudila, a tak teprve po dvacátém roce života si začne užívat večírků a bujarých oslav, kde také poprvé okusí alkohol. Čeští protagonisté příběhů se dostali k omamným látkám již v průběhu středoškolského studia, což jim znemožnilo školu ukončit, zatímco Kate až na univerzitě. Tento fakt však způsobí, že se navzdory svému věku chová nedospěle, svým jednáním se podobá Lilly. Drog se rozhodně nechce vzdát, neuvědomuje si však následky. Ty na sebe nenechávají dlouho čekat.

Vysoké finanční výdaje za dávky heroinu Kate časem přiměly k nejvíce ponižujícímu řešení. Začala se na ulici prodávat. Důležité je však zmínit, že ona tento svůj způsob obživy nebrala jako ponížení. Postupem času na sebe dokonce začala být hrdá. Druhá polovina jejího vyprávění se už tematicky značně liší od předchozích dvou textů. Zaměřuje se pouze na svou „živnost“, kdy přešla z ulice do erotického klubu. Hodnotí ji jako úspěšnou, měla spoustu klientů, kteří se často vraceli. Tento způsob získávání financí ji umožnil užívání heroinu několik dalších let. Navázala kontakty s několika dealery, s nimiž se pravidelně scházela a směňovala peníze za zboží.

První část příběhu Kate se s předchozími díly shoduje častými zmínkami o aplikaci heroinu, popisy stavů v drogovém opojení a také informacemi o praktikách dealerů a fungování drogového podsvětí. Poutavým jazykem provází čtenáře svou poutí neznámým, často velmi drsným světem. Její vyprávění působí atraktivně a velice odvážně, vše líčí do nejmenších detailů.

6.1.1.3 Shrnutí

Ve všech publikacích se vypravěči shodně dostávají do kontaktu s drogou v prostředí skupiny přátel. Josef Vondrka obdržel první dávku od kamaráda, Lilly Ellen k tomu přiměl přítel: „*Zlato, ten pocit je nepopsatelný, viděla jsi že se nic zvláštního nedělo,*

¹¹⁶ Tamtéž, s. 50.

není se čeho bát... V tom mi snad věříš, ne?..“¹¹⁷ Jejich přátelé je nabádali, aby drogu vyzkoušeli za účelem poznání nepopsatelných dojmů. Slibovali pocity uvolnění, potlačení únavy a schopnost koncentrace. Zároveň je ujišťovali, že jedna dávka nezpůsobí žádné problémy. Zpočátku se snažili odolávat, nakonec ale jejich naléhavému přesvědčování podlehl. Vypravěčům je společná také naivnost, s jakou k omamným látkám přistupují. Opravdu věří, že se jim nemůže nic stát, pokud si občas dají jednu dávku. Neuvědomují si však, že si postupně budují závislost. Kate Holdenová se rovněž chtěla vyrovnat svým přátelům. Velkým motivem pro vyzkoušení omamné látky bývá často zvědavost a touha splynout s ostatními, mít s nimi společný zájem.

Všechny závislé osoby také postupem času dochází k poznání, že drogy ničí partnerské vztahy. Ačkoliv se zpočátku zdá, že droga je ještě více spojuje, zintenzivňuje jejich vztah, nakonec si uvědomí, že spokojený vztah s drogou není možný. Postupně každý z páru myslí jen na to, kde pro sebe sehnat dávku. Ztrácí zájem jeden o druhého, přibývají spory a hádky. Dominantní je vždy touha po droze. *„Zůstal jsem úplně sám, nevyznal jsem se v tom, už jsme si neměli co říct. Byli jsme jak hyeny, chtěli jsme jen sehnat co nejvíc dávky a napumpovat to do sebe.*“¹¹⁸ Kate přebývala poměrně dlouho ve vztahu s Jamesem, ačkoliv si uvědomovala, že jejich vztah drogy zásadním způsobem ovlivnily: *„S Jamesem nás k sobě poutaly drogy a láska. Nicméně jsme se milovali čím dál méně. Heroin své fetišy nejdřív obdaří okouzlením, a pak z nich vysaje veškeré pocity.*“¹¹⁹ Nakonec James projevuje větší sílu své osobnosti, když se rozhodne vztah ukončit, odjíždí k rodičům, kde se mu podaří abstinovat. Vztah je pokaždé velkou překážkou při pokusech vyléčit se ze závislosti.

Lilly si ještě navíc uvědomuje, jak kvůli drogám zanedbává kontakt s nejbližší přítelkyní Angie. *„To co se všechno stalo, způsobilo to, že jsme se téměř dva roky nevidaly. To proto, že jsem jí nedokázala pořádně vysvětlit, proč jsem to nechala zajít tak strašně daleko.*“¹²⁰ Nedokázala se jí se svým problémem svěřit, styděla se za své chování. S tím souvisí i postupná proměna charakteru všech postav. Prostřednictvím účinků drogy se začali projevovat sobecky, lhali svým blízkým a zneužívali jejich důvěry, kradli. To vše doprovází mrzutá nálada, nespokojenost, podrážděnost, drzost.

¹¹⁷ ELLEN, Lilly. *Toxická psychóza*. 1. vyd. [Česko]: [nakladatel není známý], 2015, s. 41. ISBN 978-80-260-9571-2.

¹¹⁸ VONDRKA, Josef. *Smrt jménem závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 35. ISBN 80-7178-884-8.

¹¹⁹ HOLDENOVÁ, Kate. *Na vlastní kůži. Skutečný příběh o návratu z pekla prostituce a drog*. 1. vyd. Brno: Jota, 2006, s. 47. ISBN 80-7217-421-5.

¹²⁰ ELLEN, Lilly. *Toxická psychóza*. 1. vyd. [Česko]: [nakladatel není známý], 2015, s. 3. ISBN 978-80-260-9571-2.

Okolí tyto proměny vnímá. V případě dívek Lilly a Kate si rodiče dovedli změnu jejich chování spojit s užíváním drog a včas se snažili svým dcerám pomoci. Pro obě je však typické, že pomoc přijmou až v okamžiku, kdy si opravdu neví se svou situací rady. Do poslední chvíle věří, že se ze svých problémů dovedou dostat samy bez cizí pomoci. Jedná se však o velký omyl, který si až příliš pozdě uvědomí. Podobně i Josef se dlouho potácí mezi snahou zbavit se svého návyku a opakovaným pádem na dno. Žil na ulici, s příbuznými se nestýkal. Až rodící se přátelský vztah pro něj znamenal velkou motivaci k tomu, aby se vzchopil a s důvěrou v sebe sama absolvoval několikaměsíční léčbu.

V knihách se také nabízí možná řešení finančních problémů, ke kterým užívání drog vede. Většinou se jedná o trestnou činnost. Josef se uchýlil k žebrotě a dohazování lidí toužících po droze dealerům. To mu zajistilo provizi. Z vyprávění Lilly je patrné, že shánění drogy měl na starost její přítel Damian. Holdoval hazardu na hracích automatech, kde prohrál větší finanční obnos a dlužil dealerům. Poté mu nezbývalo nic jiného než souhlasit s prodejem drog. Kate se rozhodla pro prostituci, která pro ni znamenala prostředek obživy i pocit uspokojení. Ze svého výdělku obstarávala látku nejen pro sebe, ale i pro svého nového přítele Robbieho. Ten má k jejímu „zaměstnání“ ambivalentní vztah. Na jednu stranu s prostitucí úplně nesouhlasí, má o Kate strach, také by s ní chtěl trávit více času, na stranu druhou si uvědomuje, že jiným způsobem finance na drogu nezíská. A tak její každonoční činnost toleruje.

Tvůrci přistupují ke svým knihám s různým záměrem. Josef se rozhodl prostřednictvím svého příběhu upozornit na problém, který může současnou mládež potkat. Využil svých zkušeností a zpracoval, kam až může drogová závislost člověka zavést a jak těžké pak je se z ní vymanit. Také upozorňuje na to, že abstinence neznamena definitivní tečku za závislostí. Neustále se člověku vrací prostřednictvím vzpomínek na své závislé kamarády, dříve navštěvovaná místa apod. Je velmi těžké na tuto etapu života zapomenout. „*I když jsem prošel několika lety závislosti a čtrnácti měsíci léčby, nedá se na minulost zapomenout.*“¹²¹ Důležité je také zmínit, že Josef využívá svou temnou minulost narkomana v rámci různých preventivních programů ve školách, kde debatuje se studenty. Rovněž se stal členem Krajské protidrogové komise Olomouckého kraje. Ve své abstinenci tak spatřil další smysl.

¹²¹ VONDRKA, Josef. *Smrt jménem závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 171. ISBN 80-7178-884-8.

Jak už jsem uvedla výše, Lilly považuje svou publikaci za zpověď života narkomanky, která si několikrát sáhla až na úplné dno svých sil. Psala především proto, aby se smířila se svou minulostí. Kromě terapeutických účinků ovšem nezastírá ani preventivní charakter svého díla. Doufá, že „*podrobným popisem toho, co drogy můžou způsobit, Vám snad dojde, že fakt nestojí za to, to zkoušet...*“¹²² Podobně jako Josef i ona přijímá nabídky škol na různé přednášky a diskuze.

Kate přes svou minulost narkomanky a prostitutky vstoupila do světa literatury coby úspěšná autorka. Svůj život reflektovala v debutu *Na vlastní kůži*. Lze konstatovat, že v jejím podání nejde o záměr preventivního působení na dospívající mládež. Nechce nikoho varovat. Je si vědoma svého jednání, přijímá za něj odpovědnost. Působí vyrovnaně, ačkoliv ji vzpomínky často přivedou k dojetí. Její vypravěčský talent dovede upoutat pozornost čtenářů. V této souvislosti je zásadní dodat, že Australanka Kate získala vysokoškolské tituly nejen v oboru klasických studií a literatury, ale i v oblasti tvůrčího psaní a redaktorské práce. Za vynikající výsledky byla oceněna.¹²³ Oproti předchozím autorům se liší tedy tím, že má pro spisovatelskou činnost odborné předpoklady. Jejím cílem bylo vytvořit čtivé literární dílo, které bude zachycovat její životní příběh.

O několik let později vydala navazující publikaci *Na vlastní pěst* (2010), kde usiluje o nalezení sebe sama. Po detoxikační kúře se vydává na cestu do Itálie s představou, že jí nové prostředí pomůže uniknout od své minulosti. Touží po porozumění a lásce. Zjišťuje, že vypořádat se svými vzpomínkami a zkušenostmi není tak lehké, jak předpokládala.

Základní linie příběhů drogové závislosti se často velmi podobají. Autoři své texty ale obohacují o svou individuální životní zkušenost. Každá publikace tedy nabízí pohled na různé problémy, s nimiž se hrdinové v průběhu své drogové minulosti setkali. Důraz na autentičnost způsobuje, že autobiografie tedy mohou být pro čtenáře velmi atraktivní.

¹²² ELLEN, Lilly. *Toxická psychóza*. 1. vyd. [Česko]: [nakladatel není známý], 2015, s. 3. ISBN 978-80-260-9571-2.

¹²³ HOLDENOVÁ, Kate. *Na vlastní kůži. Skutečný příběh o návratu z pekla prostituce a drog*. 1. vyd. Brno: Jota, 2006, informace z obálky. ISBN 80-7217-421-5.

6.1.2 Příběhy vyprávěné v er-formě¹²⁴

Tento typ příběhů se od autobiografií liší tím, že vypravěčem není samotný jedinec závislý na drogách. Příběhy narkomanů jsou zaznamenány ve 3. osobě. Vypravěč vystupuje v roli pozorovatele, který objektivně popisuje dané události. Subjektivní pocity a myšlenky ustupují do pozadí. Větší prostor je věnován chování a jednání postav. Výraznou složku představuje podrobnější zachycení okolí závislé osoby a jejich vzájemné vztahy. Důraz je rovněž kladen na záznam vnějších okolností rozvoje závislosti. Z této skupiny mne nejvíce zaujaly čtyři tituly, kterým se budu v další části věnovat.

6.1.2.1 Analýza vybraných titulů

Typickým příkladem publikace je *Ventil* (2008) od Moniky Plocové, psychoterapeutky v oblasti závislostí. Osobní zkušenost se závislostí a následná práce se závislými klienty ji inspirovala k vlastní spisovatelské činnosti. V nakladatelství Insignis vydala již čtyři tituly zachycující danou problematiku. Publikaci *Ventil* jsem zvolila k rozboru proto, že obsahuje příběhy mladých lidí. Několik členů pražské party se pravidelně schází na Karlově náměstí. Společně tu holdují drogám a podnikají tak výlety z reality do iluzorního světa, které jim pomáhají překonávat jejich trápení. „*Oba světy jim splývají. Kde je reálný? Kde je ten reálný? Kde je ten uměle vytvořený? Snad jsou to hledači štěstí. Možná tímto podivným způsobem nacházejí svobodu, pochopení, cit a lásku. Kde je pravda? Každý z nich má tu svoji.*“¹²⁵ Závislí věří, že s pomocí drog se jim povede zapomenout na každodenní strasti či na prožitá traumata. Droga funguje jako jejich ventil.

V úvodní kapitole Plocová postupně představuje jednotlivé členy „*uměle vytvořené rodiny*“¹²⁶, jíž hlavou je nejstarší muž přezdívaný Atom, k němuž všichni vzhlíží. Berou ho jako autoritu, a to z důvodu, že má s drogami nejdelší zkušenost. Napovrch se jeví jako bohém, který nemá žádné problémy. Žije na ulici, vyrábí a prodává drogy. Je ochotný, dovede ostatním pomoci. Pro ostatní je tedy symbolem svobodného, ničím neomezovaného života. Ve skutečnosti však není takový, jakým se jeví. Drogy vážně ohrožují jeho zdraví, několikrát se ocitl v nemocnici na pokraji smrti. Navíc ho velmi

¹²⁴ Tento typ publikací píše zejména odborníci na danou problematiku. Zvažovala jsem tedy pojmenování *Příběhy psané odborníky*. V některých případech jsem však natrefila na autory, kteří se nevěnují lékařské a terapeutické profesi a přesto o daném tématu píše. Z tohoto důvodu upřednostňuji obecné označení *Příběhy vyprávěné v er-formě*.

¹²⁵ PLOCOVÁ, Monika. *Ventil*. 1. vyd. Praha: Insignis, 2008, s. 14–15. ISBN 978-80-86353-06-7.

¹²⁶ Tamtéž, s. 15.

trápí jeho nepovedené manželství a ztráta kontaktu s dcerou. Utápí se v pocitech selhání, neschopnosti v životě něčeho dosáhnout. Svě pravé emoce však nesmí dát najevo, neboť parta mu kompenzuje všechny ztráty. Proto musí vždy zůstat nad věcí. Ve skutečnosti se profiluje jako velmi slabá osobnost, která využívá ostatní k tomu, aby zažíval pocit úspěchu. Prodává partě drogy, její členové ho za to obdivují. „*Nesnáší sám sebe za život, jaký vede. Jedině drogy mu uleví od výčitek svědomí a toho hnusného pocitu ze sebe.*“¹²⁷ Je nespokojený, ale nedovede svůj život nasměrovat jinam. Soužití v partě mu dodává potřebný pocit sebevědomí, i za cenu toho, že si uvědomuje, jak ostatním ničí zdraví.

Každý usiluje dostat se do jeho přízně, čímž si zajistí opětovné získávání dávky. Parta s nejzkušenějším vůdcem mladým lidem tedy nahrazuje příjemné rodinné zázemí. V drogovém prostředí zažívají pocit bezpečí, který ve svých domovech postrádají. Zejména mladé dospívající dívky v každé volné chvíli unikají do blízkosti Atoma, jenž jim naslouchá, radí jim a uklidňuje je. Ničeho takového se jim doma nedostává. Podporu útěku od reality navíc poskytují jednotlivé dávky drogy. Mládež si však neuvědomuje, že opravdová pomoc má zcela jinou podobu. „*Drogový démon oběti zaslepuje. Stále více je přetahuje na svou stranu a kruh se uzavírá.*“¹²⁸ Kromě postupného prohlubování závislosti, nepříjemných abstinenčních stavů a dalších zdravotních potíží musí jednotlivci čelit i problémům s policií.

Pro čtenáře může být zpočátku složité zorientovat se v množství jmen postav, které s výjimkou Atoma nejsou v první kapitole nijak více charakterizovány. Podrobněji se jednotlivým osudům Plocová věnuje v následujících kapitolách, jež dodávají knize další dimenzi. Autorka se oprostí od detailního popisu užívání drog na Karlově náměstí, ale více se soustředí na soukromí a rodinné zázemí jednotlivých členů party. Prostřednictvím konkrétních osudů ukazuje, kdy a jak se ve svém životě dostali do kontaktu s drogou. Velice dobře se pokouší vypořádat motivy jejich chování a jednání. Zatímco v úvodní kapitole nastínila možné důsledky užívání omamných látek, v následujících částech se věnuje otázce různých příčin, proč je lidé vyhledávají. Vytváří tak mozaiku několika životních příběhů. Při jejich čtení příjemci lépe pochopí, proč se mladí lidé uchylují do nebezpečného prostředí drogového dealera, kde paradoxně nalézají svůj „*přístav bezpečí*“¹²⁹. Plocová nechává čtenáře nahlédnout

¹²⁷ Tamtéž, s. 21.

¹²⁸ Tamtéž, s. 16.

¹²⁹ Tamtéž, s. 40.

do fungování jednotlivých rodin, prožívání jejich traumat, bolestí. Postupně odhaluje negativní zkušenosti postav, které se staly spouštěčem drogové závislosti. Jedná se o řadu sociálně patologických jevů, s nimiž se mohou i sami čtenáři ve své každodenní realitě setkat: nedostatek zájmu ze strany rodičů a s tím související porucha příjmu potravy, domácí násilí a sexuální zneužívání, lítostivá matka a její pokus o sebevraždu apod. Autorka do své knihy zahrнула kromě problematiky závislosti i oblast dalších společensky nežádoucích projevů chování. Cílem autorky je ukázat, že drogy řešení těchto problémů rozhodně neposkytují. Na vykreslení příběhů postav tuto skutečnost zdařile dokládá.

Každá osoba má reálný podklad v osudech konkrétních lidí, s nimiž autorka spolupracovala v průběhu své psychoterapeutické praxe. Prostřednictvím fiktivních postav odkrývá fakt, ke kterému její klienti v průběhu terapie došli, a to, že drogy představují jen zdánlivé řešení problémů. Místo uvolnění přináší užívání drog postupem času svazující pocity, které zabraňují dosáhnout štěstí. Drogy s lidmi manipulují, vytváří z nich loutky. K tomuto závěru se řada postav dopracuje a má ještě dostatek času se ke svému problému postavit čelem. Zejména tento moment je při léčbě závislosti klíčový.

Prožívání postav či myšlenkové pochody zachycuje autorka v dialogích s jejich rodinnými příslušníky či kamarády. Díky nim se děj rychle posouvá vpřed. Využívá i slohového útvaru dopisu. Součástí publikace jsou tři dopisy, které některé postavy adresují svým rodičům či přátelům. Díky textu v ich-formě mají čtenáři jedinečnou možnost alespoň částečně nahlédnout do jejich pocitů a přemýšlení. Pomáhají zorientovat se v potížích postav a objasňují některé skutečnosti i náhledy na dané situace.

Text je z literárního hlediska zajímavý, autorka využívá širokou škálu stylů i jazykových výrazů. Nechybí nespisovný a hovorový jazyk ani slang mladých lidí a prostředí narkomanů. Pro úplnost porozumění textu uvádí i celý slovníček slangových i odborných výrazů.

Knihu hodnotím velmi pozitivně i pro její poslání ukázat, že každý problém může být řešitelný. Důležité však je nezavírat před nimi oči a nebát se o nich hovořit. Pokud se člověk dostane do nouzové životní situace, není ostuda požádat o pomoc druhé. Vyžaduje to určitou dávku vnitřní síly, ale odměnou bude naděje člověka na prožití hodnotného a spokojeného života. V určitých životních situacích to bez pomoci okolí nejde. Jakákoliv omamná látka nedovede nesnáze vyřešit.

Podobně jako u autobiografií i zde se silně uplatňuje motiv falešného ujišťování, že lidé mají situaci pod kontrolou a dovedou s drogou sami přestat. Například dívka Eva si „*neuvědomuje, že pocit, že všechno zvládne sama, je jen převlečená touha po droze*“.¹³⁰ Ačkoliv nedovede myslet na nic jiného, svou závislost si nepřipouští. Toto nevědomí představuje blok, který jí dlouho zabraňuje v šanci na normální život.

Druhým příkladem prózy psané v er-formě může být román *Andělský prášek* (2003). Jejím autorem je překladatel, tvůrce básní, detektivních románů a psychiatricky zaměřených próz Jan Cimický. Za svou činnost obdržel již několik ocenění. Text *Andělský prášek* pro mě byl zajímavý z důvodu, že autor v něm přistupuje k tématu závislosti na omamných látkách značně odlišně. Oproti jiným titulům zde nezachycuje dlouhodobou těžkou závislost, ale poměrně zdařile vykresluje, jaké důsledky může mít i jedna jediná dávka kokainu.

Příběh několika dvacetiletých chlapců se odehrává v průběhu pouhého jednoho týdne. I zde se čtenář setkává s partou přátel. Na rozdíl od vyprávění Plocové je ale nespojuje užívání drog. Snaží se realizovat a najít své uplatnění v životě. Mají své sny. Touží prožít život naplno, schází se v malé vinárně, jezdí do přírody, navštěvují diskotéky. Cimický soustředí svou pozornost zejména na chlapce Mariána. Hned na počátku příběhu zažívá velký šok a bolestné zklamání. Nebyl přijat ke studiu psychologie na vysoké škole. S tímto neúspěchem se velmi těžko vyrovnává, bilancuje dosavadní život. Cítí se, jako by se mu zhroutil svět. Prochází jím vlna různorodých emocí: selhání a také strach, jak bude vypadat před ostatními. „*Pocity se splétaly od vzdoru a vzteku až po hořkost a nechť dál bojovat. Připadal si trapně*“.¹³¹

Rozhodnutí kamarádů vydat se na několik dnů za odpočinkem na Lipno tak s radostí uvítá. Jeho spolužák Jirka se ho snaží navíc rozptýlit i jiným způsobem, k němuž se chlapci zatím nikdy neuchýlili. Nabízí mu vyřešení jeho trápení prostřednictvím dávky kokainu. Marián v tíživé životní situaci drogu přijímá. Jirka ji už vyzkoušel při pobytu v Americe a ubezpečil ho, že se nemůže nic stát a čekají ho jen samé příjemné pocity. „*... chceš to zkusit? Je to paráda! Dej si to na ruku a nosem pořádně vtáhni!*“¹³² Zpočátku se zdá vše bezproblémové: „*Všechno je vidět, všechno je světlé,*

¹³⁰ Tamtéž, s. 146.

¹³¹ CIMICKÝ, Jan. *Andělský prášek*. 1. vyd. Praha: Baronet, 2003, s. 10. ISBN 80-7214-552-5.

¹³² Tamtéž, s. 47.

jasné, zřetelné. Ještě nikdy nebyl svět tak jednoduchý.“¹³³ Později však dochází k zastření vědomí, Mariánův organismus pod vlivem zklamání a tíživého stresu reaguje na dávku kokainu jinak, než Jirka očekává. U Mariána se rozvine těžká psychotická porucha, která ho naprosto ovládá. Ocítá se uprostřed jednoho velkého živého snu, z něhož se nelze probudit: „*Obrovskou kinetickou energií se vznáší vědomí, nabírá směr, který nelze ovlivnit, řídí to nějaká vyšší moc a tělo se žene neskutečnou rychlostí ... Zkusil hodně zavřít oči, sevřít víčka jako malé dítě, které si něco usilovně přeje.*“¹³⁴

Oproti Plocové, jež zachycuje závislost na drogách u několika mladistvých, se zaměřuje Cimický velice podrobně na účinky návykové látky u jedné konkrétní osoby. Z party dvacetiletých si vybírá jedince, na něhož se nejvíce soustředí. Navíc Marián přijal drogu pouze jednou pod vlivem aktuálních nepříznivých okolností. Neuchyloval se do světa drog pravidelně s cílem nalézt v něm bezpečí a pohodu jako mladí lidé u Plocové. Cimický tedy dokládá, že sklouznout k drogám může jedinec i v případě momentální nenadálé situace, s jejímž řešením si bezprostředně neví rady. Plocová se naopak soustředí na hledání hlubších souvislostí a dlouhodobějších příčin závislosti, které většinou pramení v nepříznivém rodinném prostředí. Cimický v textu ani nerozebírá žádné jiné sociálně patologické jevy. Pojímá celou problematiku újeji než Plocová. Vybírá z ní pouze určitou část, na niž se plně soustředí. I v tomto úhlu pohledu se mu povedlo zachytit, jak náročné je vymanit se ze spárů závislosti.

Podstatné je rovněž zmínit, že zatímco Plocová kladla velký důraz na hledání příčin pádu do drogového světa, Cimický se více soustředí na velice detailní vykreslení jednoho z možných důsledků užití drogy, který může nastat v případě nepříznivých okolností i po pouhém jednorázovém experimentování. Cimický využil své lékařské praxe psychiatra a primáře v Psychiatrické léčebně v Bohnicích a na konkrétním příběhu tak dovedl velice sugestivně a věrohodně popsat rozvoj psychotické poruchy a její příznaky.

Mariánovi se mísí realita se snovými obrazy. V jeho bludných představách vystupují postavy z reálného života, nachází se na konkrétních místech a situacích, hovoří ale i o lidech, kteří ve skutečnosti neexistují. Sám se považuje za spasitele, jenž musí někoho zachránit. Ve velmi živých halucinacích slyší hlasy, které ho ovládají a snaží se mu vnuknout, co má učinit. Tento stav je pro něj velmi nebezpečný, ohrožuje ale i ostatní. Kromě Jirky nikdo netuší, co se s ním děje. Kamarády označuje jinými

¹³³ Tamtéž, s. 48.

¹³⁴ Tamtéž, s. 48.

jmény, považují ho za pomatence. Nechápu, co se s velice inteligentním, nadaným a doposud úspěšným studentem Mariánem stalo. Marián prožívá sny pouze sám ve své představě, avšak při komunikaci s okolím si tvrdě stojí za svou pravdou. Pouze nechápavé tváře kamarádů ho trochu znejišťují. Domnívá se, že si na jím líčené události pouze nepamatují. V některých okamžicích i on pochybuje o tom, kdo vlastně je, kde se vyskytuje, co pravda je a co není. „*Zdá se mu, že se zase vznáší. Jako by se díval sám na sebe odněkud shora. Jako by to, co vidí, byl někdo jiný. Zavřeš oči a spustí se program! A kde vlastně skutečně je?*“¹³⁵ Dávka kokainu způsobila absolutní rozvrat fungování jeho mysli a vnímání, nedovede se sám v sobě vyznat, nerozezná realitu od iluze, která se mu neustále vtírá do mysli v tíživých snech.

Nakonec se ocitá v psychiatrické léčebně. Poté, co vyděšený Jirka konečně sebere odvalu a lékařům přizná, co Mariánův stav způsobilo, lze hovořit o určité naději na vyléčení. Cimický však čtenářům přibližuje, že cesta zpět do „obyčejného“ světa může být velmi dlouhá a obtížná. Prostřednictvím postavy primáře vysvětluje, že v případě Mariána šlo o prudkou reakci na kokain. Prognóza na úplné vyléčení je nejistá: „*Těžko říct, spíše to odezní, ale nikdo předem neví, jestli se to zase někdy neobjeví, nevyplave na povrch. Stačí, aby si zase dal drogu, možná i jinou, nemusí to být kokain, a celý řetězec se spustí. A někdy si ani drogu dát nemusí ...*“¹³⁶ Jirka je touto skutečností otřesen, nikdy by se nesmířil s vědomím, že kamarádovi ublížil a doufá, že nebude mít trvalé následky. Po propuštění z nemocnice Marián stále prožívá své vidiny, v nichž musí plnit různé úkoly. Opět nedovede odlišit skutečnost od přeludů. Vydává se na cestu za tajemným stínem, který ho neustále volá. Ačkoli autor dával čtenářům naději na Mariánovo uzdravení, zakončení příběhu je značně pesimistické.

Marián se po náročném putování za přeludným stínem setkává v parku s neznámým mladíkem, který jeho pomatený stav přičítá abstinčním příznakům. Pod vlivem únavy a vyčerpání Marián jedná rezignovaně: „*Přikývne. Nemá vůli, aby se něčemu bránil.*“¹³⁷ Bez protestů přijímá bílý prášek, jež vtáhne nosem. Autor ponechává konec otevřený, nicméně naznačuje, že se Marián sám dobrovolně vydal na cestu, ze které není lehké vrátit se zpět do běžného života.

Analyzované publikace se odlišují celkovým vyzněním. Plocová vystavila své příběhy na skutečnosti, že postavy se vyvíjí a postupně si uvědomují svůj problém,

¹³⁵ Tamtéž, s. 65.

¹³⁶ Tamtéž, s. 119.

¹³⁷ Tamtéž, s. 239.

na konci s ním bojují, mají šanci na vyléčení. Její publikace vyznívá optimisticky, což je v souladu s jejím cílem – chce ukázat, že vyřešení problémů je skutečně možné.

Cimický pojmal svůj román jako děsivé varování, kam až může droga člověka dovést, přestože není dlouhodobě závislý narkoman. Marián neprohlédl svůj problém, droga ho plně ovládla, zatemnila mu vědomí a on nakonec přijal další dávku drogy bez jakéhokoliv lačnění či dalšího příznaku závislosti. Nedovedl v sobě nalézt potřebnou sílu a vzdorovat daným skutečnostem. Ukazuje, že u každého člověka může reagovat tělo i mozek na požití drogy jiným způsobem. Oslabený organismus se v důsledku dlouhodobého psychického vyčerpání brání a může způsobit vážnou dlouhodobou reakci, někdy až trvalou.

Zajímavé je porovnání děl i z hlediska formy. Obsahová složka střídání představ a skutečnosti se u Cimického projevuje i ve formální stránce. Zpočátku je zachyceno obměňováním kapitol, později však dochází k prolínání reality a fantazie i v rámci jedné kapitoly. Rozdíly mezi nimi se často stírají. Čtenáři se tak mohou místy ztrácet v tom, co Marián zažívá skutečně a co pouze ve svých představách. Tento autorův styl může být matoucí. Zároveň však slouží k podpoře toho, aby se čtenáři lépe vcítili do nejednoznačného vnímání Mariánova světa.

Mariánovi se vrací neustále jeden sen se stejnými postavami. Zachycují ho rozsáhlé pasáže, které mohou čtenáři vnímat jako monotematické. Střídání příběhů jednotlivých členů party u Plocové působí dynamičtěji a může být čtenářsky přístupnější. Na druhou stranu vnímám Cimického text jako propracovanější, vystupuje jako velmi zdatný vypravěč, jenž dovede čtenáře napínat. Čtivost textu podporují i prvky detektivní, o které své vyprávění Cimický obohacuje, zejména v souvislosti s odhalováním reálnosti některých faktů Mariánova snu. Příběh je napínavý, podporuje čtenářovu zvědavost, jež ho vede k pokračování ve čtení.

Autoři obou publikací využívají jazyk blízký vyjadřování mládeže, případné odbornější názvy jsou v dialozích s lékaři či psychiatry vysvětlovány. Cimický příliš nepracuje se slangovými výrazy z oblasti narkomanie. Dle mého názoru jsou obě publikace pro mladé čtenáře přístupné a mohou je obohatit o mnoho zajímavých informací týkajících se této problematiky.

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že ve většině případů píše tento typ publikací odborníci, kteří těží ze svých terapeutických a lékařských zkušeností. Od popisovaných událostí si uchovávají odstup. Právě jejich nadhled umožňuje

čtenářům vytvořit si vlastní úsudek na danou problematiku a přemýšlet o popisovaných jevech. Zároveň má jejich povolání velký význam i z jiného hlediska, neboť své příběhy obohacují o mnohé zajímavé poznatky z oblasti medicíny a psychoterapie. Vysvětlují různé jevy a záležitosti týkající se fungování lidského těla a reakcí na omamné látky. Prostřednictvím těchto příběhů se čtenáři dozvídají srozumitelnou formou mnoho odborných informací z problematiky drogové závislosti. Zároveň upozorňují na její složitost a rozsáhlost.

Výjimku mezi autory těchto publikací tvoří nikoliv vystudovaný lékař, ale ekonom, který se až později dal na spisovatelskou dráhu, Karel Žilák. Ačkoliv nemá přímou zkušenost s drogově závislými osobami, nechává se skutečnými událostmi inspirovat. Na svém kontě má již čtyři publikace, z nichž dvě zachycují příběhy spojené s drogovou závislostí. Zmíním se o nich již jen krátce.

V monografii *Pusinka* (2005) se zpočátku zdánlivě spolu nesouvisející příběhy několika osob postupně propojují. Výsledkem je spleť strhujících událostí, které se točí kolem dívky, jež získala svou přezdívku podle způsobu, jakým uspokojuje drogové dealery, pokud nemá na zaplacení. Drogovou problematiku rozšiřuje Karel Žilák o zápletky s tematikou vražd, života ve vězení a sexuálního násilí. Podobně jako Plocová odhaluje nejen praktiky fungování drogového podsvětí, ale věnuje se i dalším patologickým skutečnostem, které detailně odkrývá.

Volným pokračováním je román *Jehla* (2005). *Pusinka* má naději začít nový život po boku milujícího manžela a malé dcerky. Přesto však nedokáže potlačit své vnitřní touhy. Stereotypní život v domácnosti je pro ni natolik svazující a nudný, že znovu uniká do náruče drogové závislosti, kde teprve nalézá potřebné uspokojení. Žilák už plně soustřeďuje pozornost na vývoj hlavní postavy a její životní rozhodování. Upozorňuje na skutečnost, že právě rutinní život, neschopnost realizovat se a dosáhnout životního naplnění bývá jedním z častých spouštěčů závislosti na drogách.

Oba díly Karla Žiláka jsou pro příjemce velmi přitažlivé, autor dovede svými vypravěčskými schopnostmi upoutat čtenářovu pozornost, udržuje ho v napětí od počátku až do konce. Využívá společensky atraktivní témata. Autor čtenáře někdy až šokuje velkým množstvím vulgárních výrazů či přílišnou otevřeností příběhu, zejména v otázce sexuality.

6.1.2.2 *Shrnutí*

Výše interpretované publikace se od autobiografií liší tím, že tyto příběhy umožňují díky nadhledu vypravěče v er-formě lépe vysledovat motivy chování a jednání postav. Soustředí se i na odhalování příčin a důsledků užívání návykových látek. Lze se setkat s hledáním trvalejších příčin (Plocová), důvodem užívání však může být i momentální nespokojenost jedince způsobená určitou vnější okolností (Cimický). Ačkoliv se jedincům zdá, že únik z reality jim poskytne oddych, postupně se dostávají do hlubší závislosti, jež jejich trable nevyřeší. Musí se sami dopracovat k poznání, že drogy nepředstavují ideální řešení problémů.

Čtenář se také dozvídá, jak se závislost odráží na proměně vztahů s okolím – rodinou či přáteli. Zastoupení zde má i proměna studijních výsledků jedince a rozvoj mnoha zdravotních komplikací. Z publikací lze vyvodit, že drogy významně negativním způsobem ovlivňují všechny oblasti lidského života.

Závislá osoba má pro své vyjadřování menší prostor. Své pocity a názory prezentuje především prostřednictvím dialogů. V případě Plocové a Cimického jejich postavy projevovaly své prožívání v dopisech či v rámci popisu přeludných snů. Převažuje však vypravěčův objektivní záznam daných situací, do nichž se dostávají.

Značnou výhodou těchto publikací je fakt, že je až na výjimky píše odborníci na problematiku závislosti. Do příběhů tedy přináší řadu odborných postřehů a rad z praxe se závislými klienty. Tento pohled dané texty obohacuje, dodává jim další rozměr. Rovněž dokládají, že fatální následky nemusí mít pouze dlouhodobé užívání omamných látek, ale i pouhé experimentování s nimi.

6.1.3 Příběh závislosti z pohledu blízké osoby

Tyto příběhy ukazují drogovou závislost z odlišného hlediska. Příběh je líčen podobně jako u autobiografií v ich-formě, ale nikoli přímo člověkem závislým na drogách, ale osobou jemu blízkou. Často jde o zoufalé zpovědi matek, které se snaží zachránit své dítě za každou cenu. Nesetkala jsem se s knihou, kde by své zkušenosti se závislým potomkem vyprávěl muž – otec. Vypravěčem knihy může být ale i někdo mimo okruh rodinných příslušníků, ve dvou případech šlo o blízkou přítelkyni.

Čtenář se nedozvídá tolik detailů z osobní zkušenosti narkomana. Pozornost se soustředí na rozvrat jeho osobnosti, která neblaze ovlivňuje život jednotlivých členů rodiny a přináší do něj řadu problémů. Zatímco předchozí typ publikací nastiňoval vliv užívání drog jedince na jeho širší okolí, zde už stojí v centru pozornosti hlavně rodinný příslušník či blízký přítel, jenž patologickou závislostí milované osoby značně trpí. Ústřední je prožívání nikoliv samotného narkomana, ale osoby s ním spřízněné.

6.1.3.1 Analýza vybraných titulů

Ráda bych zmínila 2 knihy psané z pozice matek, jež na čtenáře působí opravdu silným dojmem.

Dlouhotrvající finanční krizí si kvůli drogové závislosti svého syna prošla slovenská pedagožka Vladislava Hoffmannová. V próze *Odsouzený* (2011) vypráví o těžké závislosti zprvu úspěšného a nadaného syna Lukáše. Ta ho dovedla až k tomu, že okrádal vlastní matku. Několikrát ji dohnal k situaci, kdy se před ním musela skrývat a často stěhovat. Jen tak mohla předejít tomu, že nenajde svůj domov opět vykradený. Matka pro něj znamenala pouhý zdroj peněz. Výpověď Hoffmannové vystihuje její zoufalé pocity při opětovných neúspěšných pokusech Lukášovi pomoci. Výsledkem bylo pokaždé jen velké zklamání: „*Nereagoval na můj křik, prosby, výčitky, protesty ani urážky. Nereagoval už vůbec na nic. Tolikrát mě obelhal, podvedl a okradl, že když ho odvedli policajti, ulevilo se mi. Nevěřím už, že se věci zlepší, žádné jeho sliby pro mě neznamenaají naději, všechno, co se v mém a jeho životě děje, už jen snáším.*“¹³⁸

Talentovaný začínající herec a sportovec skončil na ulici jako narkoman a násilník. Za své činy si odpýkával trest ve vězení, kam ho chodila Hoffmannová navštěvovat, což zmiňuje v prologu svého vyprávění. Následně podává stručné informace i o svém životě, od narození až po okamžik, kdy se seznámila s Lukášovým otcem Stanem.

¹³⁸ HOFFMANNOVÁ, Vladislava., BACIGALOVÁ, Eva. *Odsouzený. Příběh zoufalé matky*. Přeložila Miluše Krejčová. Praha: Motto, 2012, s. 8. ISBN 978-80-7246-695-5.

Rozpadaly se její sny o vysokoškolském studiu a ona otěhotněla. Manželství nebylo vůbec spokojené, stejně tak byl vztah otce se synem neutěšený, Stano si k Lukášovi nikdy nenalezl vřelý vztah, naopak Lukáš na něm lpěl. V době Lukášových sedmnáctých narozenin požádala Hoffmannová o rozvod. Věřila, že od té doby se jí a Lukášovi bude dařit lépe. „*Naivně jsem si myslela, že rozvodem jsem vybojovala nejtěžší zápas svého života, ale ten měl bohužel teprve začít.*“¹³⁹ Těmito slovy uzavírá první část svého vyprávění, následuje druhý oddíl, kde odkrývá, že její život „*se změnil v jediný slušně roztočený kolotoč*“¹⁴⁰.

Její životní náplní se stala náročná práce provozní baru, péče o domácnost a dospívajícího Lukáše. V tomto vytížení si ani nestihla všimnout postupné proměny jeho chování. První varovné známky zaznamenala až v okamžiku, kdy po ní Lukáš požadoval stále více peněz a odcizoval její cenné věci. Neustále tedy podléhala jeho lžím o splácení dluhů kamarádům a ujišťování, že už se nebude rozprodávání předmětů do zastaváren opakovat. Pokaždé jeho slibům uvěřila. Domnívala se, že pouze neumí správně hospodařit s penězi. Na prvním místě pro ni byla jeho spokojenost a pohoda, nedovedla se mu při jeho prosbách o peníze postavit: „*Stokrát jsem si říkala, že takhle to přeci řešit nemůžu, stokrát jsem vytáhla peněženku a Luky dostal, kolik si řekl.*“¹⁴¹ Sama přiznává, že i tímto způsobem chtěla Lukášovi vykompenzovat rozpad rodiny: „*Můj syn přece nemůže trpět nedostatkem čehokoliv. Když už jsem mu nemohla zajistit klidné rodinné prostředí s milující matkou a otcem, tak mu aspoň jako stále stejně milující matka dopřeju od všeho ostatního, kolik jen budu moct. Byť je to třeba něco tak pofiderního a nepodstatného jako peníze.*“¹⁴² Cítila se provinile, že selhala jako matka, neboť nedovedla Lukášovi zajistit pohodové rodinné zázemí. Snažila se mu to nahradit velkými částkami, jež mu poskytovala, dokud mohla. Až příliš pozdě si uvědomila, že její neschopnost Lukášovi něco odepřít ji přivede nejen do hmotné nouze, ale i velké životní krize.

Rozšířené zorničky, střídání období přehnané aktivity s apatií, ztráta zábran, vulgarita, podivní kamarádi... To vše byly projevy Lukášova užívání drog, které Hoffmannová stále přehlížela. Stejně tak jako varování sousedů, jež ji upozorňovali

¹³⁹ Tamtéž, s. 74.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 83.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 99–100.

¹⁴² Tamtéž, s. 100.

na možnost Lukášovy závislosti. Tu si ale nechtěla připustit: „*To se nestane dítěti, které jeho matka miluje. To se nemůže stát MÉMU dítěti.*“¹⁴³

Lukáše tak neustále omlouvala a smířila se s tím, jaký život vede. „*Nebylo mi jasné, kam mizí čím dál větší sumy peněz, ale jasné už mi bylo, že z dočasného stavu se stal stav trvalý. (...) Dnes, s odstupem času, vůbec nechápu, jak jsem mohla být tak hluchá a slepá a neuvědomovat si, že ten stav není ani trochu normální.*“¹⁴⁴ Až s časovým odstupem si přiznala svou naivnost. Její touha neselhat jako matka ji naprosto zaslepila. Výsledkem byl strach z budoucnosti a výčitky svědomí. Ve stavu zoufalství a absolutní beznaděje uvažovala o sebevraždě, kterou však nakonec zavrhuje: „*Možná vyřeším sebevraždou svůj problém, ale Lukáš tady na ty svoje zůstane SÁM!*“¹⁴⁵

Pod vlivem silných emocí našla řešení, jak se zbavit svého trápení. Na poslední chvíli si však uvědomila, že Lukáš by se ve svém životě utápěl i nadále a její odchod by nic nevyřešil. Zavrhlá tedy svou sobeckost a začala uvažovat racionálně. Rozhodla se bojovat dál, s cílem zachránit svého syna.

Skutečnou pravdu o svém synovi se dozvídá po hádce a řadě dramatických událostí, kdy v jejím bytě zkolaboval. Lékaři ji informovali, že se předávkoval drogami. Tato skutečnost je pro ni obrovským šokem a zároveň příležitostí přiznat si pravdu. Dlouho před tím, co se se synem děje, zavírala oči. „*Unikla mi při všem tom snažení o jeho dobro dost podstatná věc – z mého syna se stal narkoman. (...) Neviděla jsem do očí bijící znamení, že Lukáš bere drogy.*“¹⁴⁶

Hoffmannová začala vyhledávat informace o závislosti, zajistila pro syna detoxikační léčbu, docházela na sezení s psychologem pro rodiče závislých. Lukáš dokázal abstinovat, dostal roli v americkém akčním filmu. Mezi ním a matkou se obnovila ztracená důvěra. Po pěti letech se ale celý koloběh se sháněním peněz, narkomanií a léčebnami opakoval. Přibyl pobyt ve vazbě za trestnou činnost. To vše následovalo ještě několikrát. Hoffmannová omezila se synem kontakt, netušila, kde bydlí. On ji však ustavičně vyhledával a opět vyžadoval peníze. Stále mu chtěla pomoci, ale po řadě zklamání už netušila, na koho se obrátit. „*Nepomohl mi však nikdo – ani policie, ani doktoři, ani soudy, ani terapeuti, a při nejlepši vůli ani moji či Lukášovi přátelé.*“¹⁴⁷

¹⁴³ Tamtéž, s. 122.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 107.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 112.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 122.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 177.

A tak se součástí jejího života stal neustálý strach, že „*mi zazvoní telefon a oznámí mi, že mého syna našli mrtvého někde v příkopu*“¹⁴⁸.

Po několika absolvovaných léčbách Lukáš stále znovu a znovu sahal po drogách, byly pro něj „*silnější než cokoliv jiného*“¹⁴⁹. Klíčový moment nastal pro Hoffmannovou v době, kdy už svému synovi neměla co dát. Ocitla se na úplném dně svých fyzických i duševních sil. Připravil ji o majetek i veškeré naděje. Konečně po ztrátě veškerých iluzí přestala věřit jeho ustavičným slibům a našla dostatek vůle, aby syna definitivně zavrhl. Zůstal sám na ulici. „*Udělal jsem obrovskou chybu, že jsem mu pomáhala.*“¹⁵⁰ Přesto to pro ni nebylo vůbec jednoduché, o správnosti svého rozhodnutí pochybovala: „*Rozhodla jsem se odejít z jeho dosahu a nechat ho na pospas osudu. Byl to obrovský zlom v mém uvažování, byl to příšerný a zahanbující pocit, že jsem se vykašlala na syna.*“¹⁵¹ Uvědomila si však, že musí konečně myslet na záchranu svého života, který se ocitl v naprostých troskách: „*Nevěřila bych, že to někdy udělám, ale situace byla tak špatná, až jsem konečně přestala pomáhat Lukášovi a začala zachraňovat sebe. Když jsem nechtěla umřít, musela jsem něco dělat.*“¹⁵²

Velice dlouho jí trvalo, než si připustila, že Lukášovi svou péčí nepomůže. Nedovedla se od něj odpoutat, stále myslela na to, jak mu pomoci. Přitom se sama dostala do velkých životních problémů.

Vyprávění Hoffmannové má šťastné zakončení. Po mnoha letech trápení se Hoffmannová dočkala toho, že se Lukáš svému problému postavil a podstoupil dlouhodobou léčbu. Stal se seriálovým hercem a založil rodinu. „*Můj syn to všechno přežil. Celé drogové peklo. (...) zaplatil za svoje hříchy a dokázal se vrátit zpět.*“¹⁵³ Lukášova drogová zkušenost pro ni však představuje velké trauma, které ji bude trápit ještě hodně dlouho. Připomíná jí to mimo jiné skutečnost, že stále nemá trvalý domov.

Celosvětový ohlas vyvolala kniha *Mé syny zničil heroin* (2006) od Angličanky Elizabeth Burton-Phillipsové. Základní linie příběhu se převážně shoduje s textem Hoffmannové. Vypráví chronologicky, zahrnuje i některá fakta ze svého života před narozením potomků, především se však soustředí na výchovu a vzdělání svých synů – dvojčat Nicka a Simona, od třinácti let experimentujících s drogami. Autorka coby

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 205.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 206.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 207.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž, s. 238.

zoufalá matka chce svou zpověď pomoci dalším rodičům vyrovnat se s podobnou životní situací. Se svými syny prošla dlouhou cestu, od experimentování až k postupnému pádu k heroinu, který ukončuje smrt jednoho z nich. Byla přesvědčená, že musí za svými syny stát, ať se stane cokoliv. Podobně jako Hoffmannová i ona vše obětovala řešení jejich problémů, v důsledku toho se jí rozpadal její pracovní i osobní život, včetně vztahu s přítelem. Ocitla se rovněž v tíživé finanční situaci, doslova v bludném kruhu, kdy za své syny neustále platila dluhy a pokaždé věřila, že už je to naposledy. Stejně jako Hoffmannová opakovaně podléhala velmi přesvědčivým slibům. I ona chtěla pro své děti to nejlepší, nesnesla, aby něčím trpěli: „*Vědět, že jsou mé děti šťastné, to bylo pro mě ze všeho nejdůležitější.*“¹⁵⁴ Synové začali v osmnácti letech bydlet sami, což jim poskytlo velké množství svobody. Postupně se dostávali ke stále tvrdším drogám. Nakonec skončili u heroinu. Svou závislost matce sami přiznali. Oproti vyprávění Hoffmannové jsem zde zaznamenala důvěrnější vztah mezi matkou a syny a také větší otevřenost. Dovedli s ní komunikovat a jednat narovinu, nic nezamlčovali. Burton-Phillipsová je tedy finančně podporovala s vědomím, že jsou závislí na drogách, zatímco Hoffmannová dlouho poskytovala synu Lukášovi finance, aniž by věděla na co. O jeho závislosti se dozvěděla až mnohem později. Burton-Phillipsová se však shodně se slovenskou autorkou dlouhou dobu nedovedla od svých potomků odpoutat. Také věřila, že její péče a finanční podpora je dovede vymanit z pasti závislosti. Až velmi drsná situace, kdy si přímo před ní aplikoval syn Nick heroin do žíly, pro ni znamenala ohromný šok, který ji dovedl k prohlédnutí, že jen její mateřská láska synům nepomůže. „*Mé závislé syny nedokáže vyléčit žádné množství peněz, ani lásky, ani podpory.*“¹⁵⁵ Ale sami v sobě musí najít dostatek odhodlání skoncovat s danou situací. Pouze oni nesou odpovědnost za své činy, ke kterým se musí postavit čelem. Odhodlání rozejít se se syny nazývá „*akt drsné lásky*“¹⁵⁶. Stejně jako Hoffmannová byla tohoto rozhodnutí schopná až v situaci naprostého vyčerpání svých duševních sil, ale i hmotných prostředků. Také si uvědomila, že musí myslet na svůj vlastní život a usilovat o jeho záchranu. Obě

¹⁵⁴ BURTON-PHILLIPSOVÁ, Elizabeth. *Mé syny zničil heroin*. Přeložil Zdeněk Hnilička. Brno: Jota, 2008, s. 31. ISBN 978-80-7217-560-4.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ BURTON-PHILLIPSOVÁ, Elizabeth. *Mé syny zničil heroin*. Přeložil Zdeněk Hnilička. Brno: Jota, 2008, s. 150. ISBN 978-80-7217-560-4.

pochopily, že jejich veškerá „pomoc byla doposud spíš ke škodě věci“¹⁵⁷, neboť narkomani se z drogové závislosti „můžou dostat jedině sami“¹⁵⁸.

Sebevražda jednoho z bratrů rodinu velmi zasáhla, pro druhého chlapce však znamenala jedinou možnost na záchranu a naději na vyléčení. Ukazuje se, že pouto jednovaječných dvojčat bylo natolik silné, až se jevilo jako mohutná překážka zabráňující jim ve vyléčení. „Skutečně se osvobodit od bratrského pouta nebo od zdvojené závislosti se ukázalo jako nemožné. Byly chvíle, kdy se navzájem ohromně podporovali, ale dokázali se také navzájem obviňovat.“¹⁵⁹ Lásky a loajality mezi bratry v případě závislosti znamenala přítěž.

Burton-Phillipsová zaznamenala strhující příběh o mezích mateřské lásky a cestě vedoucí k sebezničení. Vyprávění doplňuje o krátké básně vlastní tvorby, postřehy a myšlenky, součástí jsou rovněž náhledy na danou situaci jednoho z bratrů, nechybí ani komentáře odborníků, s nimiž spolupracovala, a vzpomínky přátel a známých.

Burton-Phillipsová využila svých zkušeností i na četných přednáškách a besedách, na které je zvána do škol i různých organizací po celé Británii, včetně pozvání dřívější poslankyně a soudobé premiérky Theresy Mayové na konferenci Organizace konzervativních žen. Zveřejnění jejího příběhu pomohlo řadě rodin s podobným problémem, o němž často nechtějí hovořit. „Smrt mého syna mi ale dala sílu, odhodlání a hlas, abych mohla vyslovit a napsat to, co drogy udělaly mé rodině. Našla jsem sílu přerušit mlčení, které závislost na drogách často doprovází.“¹⁶⁰ Angličanka Burton-Phillipsová je příkladem silné ženy, která se s tragédií v rodině vyrovnala a zároveň se rozhodla publikováním příběhu pomáhat těm, jež se ocitli v obdobné situaci.

Vyprávění obou autorek plyne chronologicky. Krátce se vyjadřují ke svému životu před narozením potomků. Následuje už líčení rodičovských starostí. Obě se snažily vytvořit dětem ideální rodinné prostředí. V důsledku určitého selhání se u nich objevují pocity viny.

Podobně jako u předchozího typu publikací lze i zde vyzorovat některé prvotní motivy, které mohly stát u zrodu budování závislosti. U Hoffmannové je patrné problematické rodinné zázemí Lukáše. Snažila se ho před trápením s jeho otcem uchránit, domnívala se, že on jejich problémovým vztahem netrpí. Syn si ale naopak

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 146.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 196.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 245.

dobře uvědomoval, jaké napětí doma panuje, vše velmi citlivě vnímal. Burton-Phillipsová se s mužem také rozvedla, ale vycházela s ním bez potíží. Z finančních důvodů začala však pracovat na internátní škole, kde někdy strávila i celé víkendy. Její zaneprázdnění způsobilo, že se syny netrávila tolik volného času, poskytla jim naopak dostatek volnosti, což se později ukázalo jako jeden z prvotních motivů spuštění problému. Tím, že neměli přesně stanovené hranice, značně trpěli. Ačkoliv se tedy obě ženy snažily udělat vše proto, aby jejich děti nestrádaly a žily spokojeně, jejich původně dobře motivované záměry nepřinesly očekávané výsledky.

Zajímavé je také sledovat, co autorkám v tíživém období pomáhalo. Velkou oporou Burton-Phillipsové byl její druhý manžel. V okamžiku, kdy ale její sebeobětování ohrožovalo jejich vztah, požadoval, aby se rozhodla, zda dá přednost jemu, nebo synům. Tato výzva jí otevřela oči. Pomáhalo jí také sezení u psycholožky a její křesťanská víra. Hoffmannová neměla vedle sebe oporu v podobě partnera. Ani u svých rodičů nenašla pochopení. Všichni se od ní odvrátili. Pouze kontakt s druhými lidmi v zaměstnání ji dodával sílu, aby se psychicky nezhroutila. Věnovala se práci s dětmi, ve které spatřovala smysl.

Vyprávění Burton-Phillipsové je ucelenější. Osobní vzpomínky zasazuje do širšího rámce četných náhledů odborníků – lékařů, pedagogů, psychoterapeutů, protidrogových kurátorů a dalších, kteří byli s chlapci v kontaktu. Její publikace však zahrnuje i častá vyjádření jednoho ze synů. V některých pasážích se pohled matky a syna na danou skutečnost rozchází, což dokazuje, jak dovedou být narkomani přesvědčiví, pokud chtějí dosáhnout svého. Oklamou i vlastní matku, jen aby získali potřebnou dávku.

Burton-Phillipsová poskytuje také více detailů o účinku omamných látek, fungování života svých synů-narkomanů na ulici, praktik drogových dealerů. Také se velmi angažovala v drogové problematice, vyhledávala informace, spolupracovala s léčebnami a protidrogovými organizacemi. Hoffmannová více zachycuje rozpad svého života v různých oblastech. Kromě rozvratu vztahu se synem musela několikrát projít změnou zaměstnání, starala se o nemocného otce, na dlouhou dobu ztratila domov. Zachycuje tematiku z hlediska vlastní perspektivy, zatímco Burton-Phillipsová zprostředkovává závislost svých potomků z několika úhlů pohledu, což může být pro čtenáře zajímavější. Rovněž dává větší průchod svým myšlenkám a zoufalým pocitům.

Oběma publikacemi se prolíná zásadní duševní dilema: zda je silnější mateřská láska, která může vést až k sebezničení, nebo pud sebezáchovy. Najít hranici, kdy už nemá smysl obětovat svůj život závislému potomku a podporovat ho, se jeví jako

velmi složitý problém. Pro matky je těžké vidět své potomky na úplném dně sil, ale často se tento stav jeví jako jediná možnost k návratu k normálnímu životu. V jejich nitru se odehrává neustálý boj citu s rozumem. Příběhy obou autorek shodně dokazují, že drogy negativně neovlivňují pouze existenci samotného narkomana, ale i jeho okolí. Zachycují veškeré dopady na jednotlivé členy rodiny.

Střídají se pasáže velice důvěrné, kde matky odhalují své největší bolesti a trápení, s částmi, kde se snaží o racionální uvažování. S dramatickým vývojem situace narůstá významnost rozumové složky, která vrcholí v okamžiku krize. Pouze šok, velmi bolestné zklamání a uvědomění si svého sebezničení přiměje matky k zaujetí tvrdého postoje ke svým synům, neboť pouze ten je jediný možný a fungující.

Na závěr této kapitoly představím ještě jeden pohled na závislost očima jiné osoby než matky. Část útlé publikace *O lidech, kartách a drogách* (2012) je vystavěna jako dialog mezi závislým chlapcem romského původu Lukášem Andělem, který disponuje schopností vykládat osud z karet, a ženou Alenou Rabasovou. Ta se s ním potkala úplnou náhodou zrovna v době, kdy se ocitl ve svízelné životní situaci. Postupně se z nich stali, přes značný věkový rozdíl, přátelé. Prostřednictvím otázek a Lukášových odpovědí odkrývá informace o jeho vztahu k drogám a celkové životní situaci (zadluženost). Lukášův příběh na ni velmi intenzivně zapůsobil, a proto se ho rozhodla podle jeho vyprávění sepsat. „*Je to velice silný příběh. I psát jsem ho musela po částech, protože jsem z jeho obsahu měla často husí kůži, někdy mne přitom i rozbolela hlava, když jsem se do příběhu příliš vžila. Mám jen obavy, abych Vám tuto šílenou a zároveň i krásnou etapu Lukášova života, dokázala převyprávět tak, abyste i Vy pochopili. Abych ve Vás zanechala stejně silné pocity, jaké jsem měla já.*“¹⁶¹

Ještě před úvodem přiznává několik důvodů, které ji motivovaly k sepsání Lukášových vzpomínek: „*Píšu (...) abych se vypsala ze zvláštních prožitků, které jsem letos od jara měla a sama se tím s nimi vyrovnala...; abych varovala. Abych varovala všechny ty, kteří si chtějí něco začít s drogou ... také proto, abych tomu klukovi, který to všechno prožil, dokázala, že žít se dá i jinak.*“¹⁶². Lukášovy zkušenosti ji vedly k uvažování nad životem a utřídění myšlenek. Chce ukázat, že uchýlení se k drogám

¹⁶¹RABASOVÁ, Alena. *O lidech, kartách a drogách*. 1. vyd. České Budějovice: Nová Forma, 2012, s. 10. ISBN 978-80-7453-183-5.

¹⁶² Tamtéž, s. 5.

nepředstavuje žádné řešení problémů, ale naopak jejich navýšení. Její publikaci lze také chápat jako varování před škodlivostí omamných látek.

Text je možné rozdělit do dvou částí. První kapitola je psána ich-formou, ve druhé vystupuje do popředí postava autorky, která vede s Lukášem rozhovor. Součástí je i autentický Lukášův dopis na rozloučenou. Chlapec v knize vystupuje také coby ilustrátor, text Rabasové doplnil o své kresby.

Rabasová Lukáše nehodnotí a nekritizuje, ochotně mu naslouchá a snaží se o porozumění a pochopení jeho situace. V souvislosti s tím popisuje své úvahy a pojmenovává silné emoce, které v ní Lukášův osud budí. Dává najevo své intimní prožitky. Přesto se od předchozích publikací psaných matkami v mnohém liší. Chybí zde silné mateřské pouto, jež by jí znemožňovalo se od Lukáše odpoutat. O jeho dětství, dospívání i počátcích experimentování s drogami se dozvídá zprostředkovaně, tudíž není do Lukášova života zainteresována naplno. Bezprostředně s ním neprožívala jeho pád na dno. I to jí umožňuje dívat se na některé skutečnosti racionálněji a s odstupem. Přesto ho podporuje. Kromě finanční výpomoci se však jedná spíše o ochotu naslouchání. Lukáš se mohl Rabasové kdykoliv svěřit se svým trápením. Šlo tedy spíše o duchovní podporu.

6.1.3.2 Shrnutí

Typ těchto publikací sleduje život celé rodiny závislého jedince. Nesoustředí se na bezprostřední prožívání jeho opojných stavů pod vlivem látky, ale spíše na důsledky, které se odráží v rodině. Tím se liší od autobiografických titulů.

Příběhy vyprávěné chronologicky matkou umožňují vysledovat určité motivy, které přispěly k vybudování závislosti již od raného dětství. Ženy reflektují své chyby ve výchově potomků, trápí se výčitkami, až se postupně dopracovávají k tomu, že nebylo v jejich silách, aby je před omamnými látkami ochránily. Mladí lidé si v případě silné touhy k drogám dovedou cestu vždy najít.

Tato vyprávění poskytují ucelenější pohled na danou problematiku. Jsou vedená spisovným jazykem, v případě rozhovorů se závislým převládá jazyk hovorový. Od autobiografií se liší absencí velkého množství vulgarismů. Ty lze najít opět pouze v dialozích. Popisy aplikace drog se vyskytují v případě, že matka byla takové situace svědkem. Tento zážitek jí otřásl natolik, že se o něj podělila se čtenáři. Dominantní místo mají i rozporuplné pocity, které blízká osoba prožívá. Zahrnují časté zoufalství, strach, nejistotu, úzkost.

Důraz je kladen na rozpad rodinných vztahů a další důsledky, které se s životem narkomana uprostřed rodiny pojí. Kromě psychického vyčerpání a zdravotních potíží, zahrnují zejména obrovské finanční ztráty, jež rodina podporou závislého utrpí. Často se ocitají na pokraji finančního bankrotu, kdy jim hrozí i ztráta domova. Rodina musí čelit zároveň často nepřátelskému tlaku okolí, setkává se s ostychem, nedůvěrou. Přichází o stará přátelství a znovu musí budovat nové vazby.

6.1.4 Shrnutí typologie

V této typologii jsem klasifikovala publikace s tematikou drogové závislosti do tří velkých skupin podle vypravěčské formy. Podrobně jsem se věnovala charakteristice jednotlivých typů. Následně jsem analyzovala vybrané tituly a porovnávala způsoby, jakým autoři své příběhy vypráví.

Shledala jsem, že tato typologie zahrnuje tři nejčastější postupy, kterými autoři zpracovávají tematiku závislosti v literatuře. Autobiografie psané v první osobě zaznamenávají zejména osobní zkušenost, pocity a myšlenky samotného narkomana. Poskytují mu možnost, jak se svými negativními životními zkušenostmi vyrovnat. Často jich chtějí také využít a varovat čtenáře před experimentováním s drogami.

Příběhy závislých vyprávěné v er-formě tematiku rozšiřují na širší okolí jedince, na jeho rodinu a zejména kamarády. Také se více zabývají tím, co jeho závislost způsobilo, ovlivnilo a k čemu může dospět. Důraz je kladen na objektivitu vypravěče, který s nadhledem zprostředkovává osudy postav.

Příběhy vyprávěné z pozice blízké osoby už zaznamenávají závislost z hlediska nejbližšího okolí – zachycují dopady na rodinu. Vypravěčkou bývá zpravidla jedna osoba – matka či blízká přítelkyně. Poděluje se se čtenáři o své subjektivní vzpomínky a prožitky. Ukazuje, jakým těžkostem musela v souvislosti s existencí drogově závislého jedince v rodině čelit.

Každá skupina nabízí řadu publikací, jež jsou čtenářům přístupné. Dovedou je přivést k zamyšlení nad základními otázkami lidských hodnot, které mohou drogy velmi snadno zničit. Stejně tak poskytují mnoho poučných informací, jež textům dodávají odborníci na léčbu závislostí.

6.2 Typologie podle vztahu ke skutečnosti

Druhé typologii nebudu věnovat již tolik prostoru jako té předchozí, neboť řada výše zmíněných titulů u typologie 6.1 by šla zařadit i do následujících skupin. Dle mého hlediska nejzajímavější publikace jsem již interpretovala, další analýze se tak věnovat nebudu. Prostudovala jsem ale i spoustu dalších publikací, které je dle mého názoru vhodnější rozdělovat podle toho, zda se jedná o příběhy skutečné, či smyšlené. Na základě toho jsem vytvořila *typologii podle vztahu ke skutečnosti*. Zahrnuje opět tři skupiny: skutečné příběhy, příběhy inspirované skutečnými událostmi a zcela fiktivní příběhy. Někdy je složité mezi nimi nalézt hranici, není možné přesně zjistit, do jaké míry se tvůrci pouze inspirovali a do jaké míry se jedná o sepsání skutečnosti. Jednotlivé typy následně stručně charakterizuji a uvedu příklady konkrétních děl.

6.2.1 Skutečné příběhy (reálné)

Do této kategorie se řadí autobiografické příběhy, které mají zprostředkovávat dané události tak, jak skutečně proběhly. Jejich tvůrci chtějí seznámit čtenáře se skutečností, jak funguje drogová scéna. Líčí své životní příběhy v souvislosti s tím, jak je ovlivnilo setkání s návykovými látkami.

Reálné jsou ale i zpovědi matek, jež prošly peklem drog spolu se svými potomky. Chtějí seznámit čtenáře s tím, jak se jim od základů ze dne na den změnil život. Poukazují na to, co ve skutečnosti život vedle závislé osoby obnáší.

Jejich autoři jsou lidé s bezprostřední zkušeností s drogami: samotní uživatelé či osoby jim blízké. Tyto dvě skupiny příběhů už byly podrobně popsány výše v předchozí typologii.

6.2.2 Inspirované skutečnými událostmi

V tomto případě už se nejedná o pouhý záznam skutečnosti. Tyto příběhy sice vznikly na základě skutečných událostí, ale jsou převyprávěny jinou osobou (spisovatel, novinář, lékař). Jejich tvůrce čerpal inspiraci z reálného života. Přejímá reálná fakta, poznatky a příběhy konkrétních osob, ale literárně je zpracovává a doplňuje o své vlastní zápletky. Reálie zasazuje do prožívání svých fiktivních postav. Autoři si z reality vybírají pouze určité prvky, které propojují s vlastními myšlenkami. Skutečnost se mísí s představivostí spisovatelů. Výsledkem jsou publikace, v nichž se odráží reálné situace, ale jejich aktéry není nikdo konkrétní. Jedná se o fiktivní postavy. Tvůrci navíc mnohdy propojují několik odlišných příběhů a vytváří z nich jeden celistvý příběh (např. zmiňovaný Karel Žilák v textu *Pusinka*).

Zdrojem inspirace mohly být rozhovory se závislými osobami, deníkové záznamy, či osobní zkušenost při práci s narkomany v léčebnách, terapeutických centrech a komunitách či výchovných a diagnostických ústavech. Někteří využívají i jiných zdrojů. Například spisovatelka Hana Kavurová se při psaní příběhu *Toxický squat* (2008) inspirovala diskusními příspěvky uživatelů na internetu.

Autory těchto publikací mohou být zkušení spisovatelé, lékaři a terapeuti, výchovní pracovníci, novináři apod. Pokud autoři znají závislé osobně, mohou jejich předobraz využívat zejména při vytváření bohatého vnitřního světa fiktivní postavy. Čtenáři tak mohou lépe nahlédnout do jejího uvažování a prožívání než u postav, které jsou zcela smyšlené, a jejich charakteristika se nezakládá na skutečnosti.

6.2.3 Fiktivní příběhy

Velkou skupinu publikací zahrnují fiktivní, tedy zcela vykonstruované příběhy. Jejich tvůrci se oprošťují od reálií běžného života a vytváří příběhy pouze na základě své vlastní fantazie. To jim umožňuje psát i texty, které se jeví jako vysoce nepravděpodobné, často až zcela fantazijní.

Jejich základem je ucelený příběh, jež se okrajově dotýká drogové oblasti. Lze uvést, že návykové látky ve fiktivních příbězích nezaujímají ústřední postavení, nicméně významně doplňují děj, často fungují jako prostředek jeho gradace. Někdy figurují jako nositelé hlavní zápletky. Tyto příběhy jsou propracovanější než autobiografie či texty založené na skutečných událostech. Autoři nejsou omezováni reálnými fakty, se zápletkami si pohrávají. Vytváří své imaginární světy.

Čtenáři se v nich nesetkají s hledáním odpovědí na otázky důvodů závislosti, s popisy aplikace drog či každodenního života narkomanů na ulici. Nejedná se o tradiční příběhy závislosti, v nichž má důležité místo rodina a přátelství. Stejně tak postavy nejsou nijak blíže charakterizované, čtenáři v nich nenahlíží do jejich nitra. Důležitý je nosný příběh. Sám autor většinou zastupuje roli vypravěče, uchovává si nezájatost. Chybí tedy podmanivé výpovědi samotných postav. Autoři také neusilují o pozitivní zakončení. Tuto literaturu nepíší s cílem preventivního působení, jde spíše o vytvoření atraktivních textů, které snadno připoutají pozornost čtenářů.

V tomto typu se dostávají ke slovu netradiční témata a prostředí, exotické či snové představy. Jako příklad lze uvést příběh o putování na moři a usilování o záchranu života před krvelačnými žraloky party unesených mladých lidí, jejichž jedinou motivací je vidina získání dostatku kvalitní drogy. Téma drogové závislosti propojil autor J. Kent Messum s žánrem strhujícího thrilleru v publikaci *Návnada* (2013).

Dalším specifickým typem smyšlené literatury s námětem drog je groteskní novela Natálie Kocábové *Monarcha Absint*¹⁶³ (2003).

¹⁶³ V tomto případě ale nelze hovořit o uceleném ději, neboť se jedná o spleť jednotlivých útržkovitých obrazů z nereálného světa, v němž však jeho protagonisté holdují sexu, alkoholu a drogám. Tento text se řadí k absurdní až surrealistické literatuře. Děj je podán v ich-formě, čtenář se jen velmi obecně seznamuje s charakterem postavy a jejího smýšlení. Jazyk je hovorový, přibližuje se běžné mluvě, představuje tok řeči bez pauz a interpunkce. Nadměrně jsou užívány vulgární výrazy. Nechybí ani velmi násilné a drsné scény. Z toho vyplývá, že tento typ literatury nemusí být vhodný pro každého čtenáře.

7 Shrnutí

V hlavní části diplomové práce jsem se zaměřila na zmapování beletristických a autobiografických titulů zachycujících problematiku drogové závislosti vydaných od roku 2003. Na základě studia téměř třiceti knih české i světové literární produkce s tímto námětem jsem stanovila dvě hlediska, podle kterých je lze klasifikovat. Dle mého názoru je vhodné kategorizovat tituly podle způsobu vypravěčské formy či na základě jejich vztahu ke skutečnosti.

První zmíněné typologii jsem věnovala více pozornosti, neboť podle ní lze klasifikovat většinu literárních děl s danou tematikou. Obecně jsem charakterizovala každý typ publikací, následně jsem analyzovala konkrétní tituly. Porovnávala jsem je mezi sebou, vymezila jejich hlavní odlišnosti a specifika.

Zvláštní postavení zaujímají autobiografické příběhy. Jejich autory jsou samotní uživatelé drog, kteří rekapituluji svůj život, jehož součástí se staly po určitou dobu omamné látky. Tyto příběhy mají díky velké otevřenosti a upřímnosti vypravěčů největší potenciál ovlivnit smýšlení mladých lidí v tom smyslu, aby se vyvarovali experimentování s drogami. Z tohoto důvodu jsem se na ně podrobně zaměřila. Zjistila jsem, že v základní vývojové linii se příběhy v mnohém shodují. Každý autor však vypráví svým jedinečným stylem, mnozí obohacují texty o své soukromé vzpomínky, popisy snů, poznámky z deníků, které si vedli v průběhu terapie apod. To vše umožňuje čtenáři nahlédnout do bezprostředního uvažování a prožívání postav. Mnoho prostoru je v autobiografiích věnováno popisům stavů po požití návykové látky i způsobů její aplikace. V některých případech může působit otevřenost vypravěče až šokujícím dojmem.

Vypravěčem příběhů psaných v er-formě bývají zpravidla odborníci na drogovou problematiku, kteří čtenářům zprostředkovávají své zkušenosti se závislými jedinci. Dominantní zde nejsou prožitky postav, ale jejich jednání a chování pod vlivem návykové látky. Vypravěč objektivně zachycuje proměnu jejich charakteru, ale i vztahů s okolím, zejména konflikty s přáteli a rodiči. Tento typ publikací se často soustředí i na odhalování příčin drogové závislosti a zdůraznění jejích možných následků. Odborný nadhled se značně odlišuje od autobiografií, kde je vše viděno pouze očima závislého.

Třetím typem publikací podle formy vyprávění jsou příběhy vyprávěné blízkou osobou závislého jedince. Důležité místo zde zaujímá hlavně pohled na destrukci

osobních vztahů s rodiči, zejména matkou, kterou pojí k závislému potomku velmi silné citové pouto a zejména snaha mu s jeho problémem pomoci všemi dostupnými prostředky. Na příkladech dvou konkrétních textů jsem ukázala, že mateřská láska nedovede jedince z jejich závislosti vyléčit.

Příběhy matek závislých osob a autobiografie vychází z reálných událostí. Jedná se o konkrétní prožité příběhy. Ne všechny analyzované publikace se však zakládají na skutečnosti. Jak jsem načrtla ve druhé typologii, někteří autoři se ve své literární činnosti nechávají osudy drogově závislých jedinců pouze inspirovat. Propojují fakta se svými představami. Specifickou skupinou jsou pak publikace čistě imaginativní. Jejich tvůrci vychází pouze ze své fantazie. Do svých textů začleňují prvky s námětem drog a závislosti, zpravidla se však nejedná o ucelené zachycení osudů drogově závislých lidí.

Kromě těchto dvou hledisek bych ještě ráda uvedla další způsoby, jimiž lze na literaturu s touto problematikou nahlížet. Zajímavé je sledovat, jaký účel autoři svým textům přisuzují. U autobiografií převažuje touha vypsát se ze svých traumatizujících vzpomínek s cílem dosáhnout úlevy. Případně se jejich autoři snaží prostřednictvím vlastního osobního příkladu varovat od nebezpečného užívání drog. Příběhy psané ve třetí osobě ukazují, že vyléčení z drogové závislosti je možné, leč vede k němu dlouhá a trnitá cesta. Prózy též dávají případným drogově závislým jedincům naději na vyřešení jejich problémů.

Příběhy narkomanů zachycené z pohledu matky mají za cíl poskytnout útěchu lidem v podobné životní situaci. Autorky na svých příbězích demonstrují, jak těžké je vyrovnat se se závislostí potomka. Zachycují zoufalé pocity mnoha rodičů, kteří se snažili své děti ze závislosti vymanit.

Účelem smyšlených příběhů s námětem drogové závislosti je zejména zaujmout čtenáře. Většinou nesledují výše uvedené cíle ve smyslu drogové prevence. Naopak využívají motivy drog k rozvíjení napínavých příhod, netradičních událostí a snových až fantastických scén. Cílem je čtenáře pobavit. Tyto texty tak nemotivují čtenáře k zamyšlení nad otázkou základních životních hodnot jako výše uvedené typy publikací.

Na základě analýzy vybraných titulů lze konstatovat, že tvůrci využívají při zpracování daného tématu zejména prozaické útvary. Nenalezla jsem text psaný pouze ve formě poezie, ačkoliv básně a poetické texty se staly v některých případech součástí prozaických publikací. Například Elizabeth Burton-Phillipsovou dovedlo její

trápení se synem k tomu, že začala své emoce promítat do básnických textů, které uveřejnila ve své zpovědi. Z prozaických žánrů převažují romány a novely. Zaznamenala jsem i povídkový soubor, v němž byla každá povídka věnována jiné osobě s odlišným sociálně patologickým problémem. V případě autobiografií se jedná nejčastěji o deníkové zápisky a memoáry. Tematiku drogové závislosti zkušení autoři zapojují i do dívčích románů, detektivních a kriminálních příběhů či do thrillerových a hororových žánrů.

Důležité je také uvést, že řada vycházejících titulů se těší velké čtenářské oblibě a dosáhla světové proslulosti. Mnohé knihy jsou oceňované i literárními kritiky. Jako příklad lze jmenovat například bestseller Jamese Freye *Milion malých střípků* (2004) či osobní zpověď *Mé syny zničil heroin* (2006) od Elizabeth Burton-Phillipsové.

Problematika drogové závislosti se v literatuře stále jeví jako aktuální problém. Řada autorů ji volí jako námět pro své publikace, které jsou následně i čtenářsky vyhledávané. K tomu jistě přispívají i rozmanité způsoby zpracování. Lze tedy usuzovat, že toto téma je pro čtenáře i tvůrce atraktivní.

V této souvislosti je vhodné zmínit, že kromě literatury reaguje na problematiku závislosti například také soudobá filmová produkce. V červenci roku 2018 vstoupil do kin film *Úsměvy smutných mužů* natočený Danem Svátkem podle stejnojmenné autobiografické literární předlohy Josefa Formánka. Pojednává o boji se závislostí na alkoholu v protialkoholní léčebně.

Záležitost aktuální drogové scény v České republice se stává součástí i dokumentárních cyklů. Například investigativní reportéři Patrik Fiala a Martin Klesnil ve čtrnáctidílné sérii pořadu *Černota* vysílaném v internetové televizi Stream.cz na podzim roku 2018 mapují život narkomanů v Praze. Odhalují řadu překvapivých faktů ze života uživatelů drog na území hlavního města Prahy.

Prostřednictvím četby knih či sledováním televizních pořadů se příjemci seznámí i s odvrácenou stránkou užívání drog. Mohou se zamyslet nad tím, zda opravdu stojí několik povznášejících okamžiků vyvolaných omamnou látkou za to, aby riskovali ztrátu všech důležitých životních hodnot. Upozorňování na veškeré škodlivé účinky a sociální, zdravotní i psychické důsledky užívání drog je velice podstatné. Myslím si, že mnohé publikace mohou působit odstrašujícím dojmem a řadu mladých lidí od touhy vyzkoušet drogu odradí.

Závěr

V diplomové práci se zabývám problematikou závislosti v literatuře pro mládež. Konkrétně se orientuji na závislost drogovou. K volbě tohoto tématu mě vedl můj zájem o danou oblast a také snaha prozkoumat, jaké publikace zachycující závislost na drogách jsou pro mladé čtenáře dostupné.

Práce nejprve zahrnuje několik teoretických kapitol, které podávají odborný pohled na problematiku závislostního chování. Součástí je definování hlavních pojmů jako závislost a její typy, drogová závislost, příčiny, příznaky a její důsledky. K této části patří také klasifikace drog podle míry tolerance na legální a nelegální, přičemž nelegální drogy jsou dále rozřazeny podle svých účinků na několik dalších skupin. Čtvrtá kapitola pojednává o možnostech školní drogové prevence.

Následující pasáže se již orientují na zachycení teoreticky vymezené problematiky v literární tvorbě. Cílem práce je charakterizovat publikace vydané za posledních patnáct let, a to na základě vytvoření jejich typologie. Za tímto účelem jsem prostudovala na třicet titulů zahraniční, ale také české tvorby, které pojednávají o drogové závislosti. Na základě jejich četby jsem stanovila tři kategorie publikací podle vypravěčské formy – autobiografie, příběhy závislých psané v *er-formě* a příběhy závislosti z pohledu blízké osoby. Každý typ jsem se pokusila charakterizovat na základě typických prvků. Z každé skupiny jsem zvolila dva až tři reprezentanty, které jsem interpretovala a detailněji poukázala na jednotlivé rysy literatury o drogách.

Pro autobiografie je typické, že jejich autoři seznamují čtenáře s tím, kdy se poprvé setkali s drogou a jak od základů změnila jejich život. Otevřeně popisují každodenní realitu života narkomanů. Využívají k tomu hovorový jazyk mládeže, výjimkou nejsou vulgarismy a slangové výrazy.

Představila jsem tři autobiografie, každý z tvůrců akcentuje jiný pohled na daný problém. Josef Vondrka zachytil svůj životní příběh až po pobyt v léčebnách a terapeutických komunitách. Zdůrazňuje, jak složité pro něj bylo překonat drogovou závislost a zařadit se zpět do běžného života. Lilly Ellen se ve svých textech svěřuje s tím, jaká trápení prožila ve vztahu s narkomanem, který ji přiměl, aby také začala brát drogy. Důraz klade na vykreslení příznaků psychotické poruchy rozvinuté v důsledku dlouhodobého užívání návykové látky. Australanka Kate Holdenová se zaměřuje zejména na skutečnost, že ji drogy donutily žít na ulici a žít se vlastním tělem, peníze na dávky drog si vydělávala jako prostitutka.

Tvůrci autobiografií, kteří prošli úspěšnou léčbou z drogové závislosti, chtějí často využít svých negativních zkušeností a snaží se varovat mladé lidi od podobného počínání. Účastní se například přednášek a besed na školách, kde diskutují se studenty.

U příběhů závislých psaných v er-formě jsem zaznamenala dva odlišné přístupy zkušených autorů s lékařskou a terapeutickou praxí Moniky Plocové a Jana Cimického. Oba zpracovávají téma drogové závislosti mladých lidí. Plocová zachycuje dlouhodobou závislost u skupiny mladistvých a snaží se odhalit motivy jejich jednání a příčiny experimentování s drogami, zatímco Cimický se zaměřil na účinkování návykové látky u jedné osoby a zdůrazňuje, jaké dlouhodobé důsledky může přinést. Zatímco Plocová na základě svých zkušeností se závislými vyzdvihuje naději na vyřešení jejich problémů, Cimický pojal svůj román jako odstrašující varování od experimentování s drogami. Tento typ příběhů zásadně ovlivňuje odborný nadhled autorů, kteří do nich vnášejí mnohé poznatky z oblasti medicíny a psychoterapie.

Třetí skupinu tvoří publikace psané z pohledu blízké osoby závislého jedince. Interpretovala jsem dva texty, jejichž autorkami jsou matky synů závislých na drogách. Jejich upřímné zpovědi zachycují zoufalé pocity, které zažívaly v okamžicích beznaděje, kdy se snažily potomkům pomoci zejména po finanční stránce, přičemž se samy dostávaly do bezvýchodné situace. Opakovaně zažívaly pocity zklamání a musely dojít k těžkému rozhodnutí přestat podporovat své syny. Tento typ publikací zaznamenává problematiku závislosti zejména z hlediska jejích negativních dopadů na rodinu narkomana.

Načrtnutá typologie reprezentuje tři základní přístupy autorů k otázce drogové závislosti. Krátce jsem se zmínila i o druhém možném způsobu klasifikace. Podle vztahu ke skutečnosti jsem texty rozčlenila příběhy na skutečné, inspirované skutečnými událostmi a ryze fiktivní. Vymezení těchto typů publikací zprostředkovává další způsoby, jak autoři dané téma zpracovávají.

Lze konstatovat, že současný trh nabízí širokou škálu publikací zachycujících drogovou závislost. Domnívám se, že práci s některými výše uvedenými texty lze využít ve školní praxi v rámci hodin českého jazyka a literatury. Díky nim je možné rozšiřovat povědomí o škodlivosti užívání omamných látek.

Seznam literatury

Primární literatura

BURTON-PHILLIPSOVÁ, Elizabeth. *Mé syny zničil heroin*. Přeložil Zdeněk Hnilička. Brno: Jota, 2008. ISBN 978-80-7217-560-4. 262 s.

CIMICKÝ, Jan. *Andělský prášek*. 1. vyd. Praha: Baronet, 2003. 240 s. ISBN 80-7214-552-5. ELLEN, Lilly. *Toxická psychóza 1*. 1 vyd. [Česko]: [nakladatel není známý], 2015. 200 s. ISBN 978-80-260-9810-2.

ELLEN, Lilly. *Toxická psychóza 2*. 1 vyd. [Česko]: [nakladatel není známý], 2016. 299 s. ISBN 978-80-260-9810-2.

HOFFMANNOVÁ, Vladislava., BACIGALOVÁ, Eva. *Odsouzený. Příběh zoufalé matky*. Přeložila Miluše Krejčová. Praha: Motto, 2012. 235 s. ISBN 978-80-7246-695-5.

HOLDENOVÁ, Kate. *Na vlastní kůži. Skutečný příběh o návratu z pekla prostituce a drog*. 1. vyd. Přeložil Radek Přerovský. Brno: Jota, 2006. 292 s. ISBN 80-7217-421-5.

NATASCHA. *Dušemrdi: autentický příběh sedmnáctileté narkomanky*. Přeložila Běla Michálková. Praha: Volvox Globator, 2009. 129 s. ISBN 978-80-7207-716-8.

PLOCOVÁ, Monika. *Ventil*. 1. vyd. Praha: Insignis, 2008. 181 s. ISBN 978-80-86353-06-7.

RABASOVÁ, Alena. *O lidech, kartách a drogách*. 1. vyd. České Budějovice: Nová Forma, 2012. 65 s. ISBN 978-80-7453-183-5.

VONDRKA, Josef. *Smrt jménem závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 187 s. ISBN 80-7178-884-8.

Sekundární literatura

BARNARD, Marina. *Drogová závislost a rodina*. Praha: Triton, 2011. 202 s. ISBN 978-80-7387-386-8.

BÁRTOVÁ, Jana. *Prevence není nikdy dost!: náměty činností k prevenci negativních sociálních jevů u dětí mladšího školního věku: nejen pro školská zařízení výchovy mimo vyučování*. 1. vyd. Praha: Sportpropag, 1996. 24 s.

BĚLÍK, Václav., HOFERKOVÁ, Stanislava., KRAUS, Blahoslav a kol. *Slovník sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2017. 120 s. ISBN 978-80-271-0599-1.

FISCHER, Slavomil., ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

GALLÀ, Maurice. et al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí: příručka o efektivní školní drogové prevenci*. Přeložil Jindřich Bayer. 1. vyd. v česk. j. Praha: Úřad vlády České republiky, 2005. 156 s. ISBN 80-86734-38-2.

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 312 s. ISBN 80-7178-803-1.

JANÍK, Alojz., DUŠEK, Karel. *Drogové závislosti*. 1. vyd. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1988. 48 s.

KREMLIČKOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. 1. vyd. Praha: SPN, 1997. 116 s. ISBN 80-85937-60-3.

KUDRLE, Stanislav. Úvod do bio-psycho-socio-spirituálního modelu závislosti. In KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup I*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. S. 91–95. ISBN 80-86734-05-6.

KUKLOVÁ, Marie. *Kognitivně-behaviorální terapie v léčbě závislosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016. 152 s. ISBN 978-80-262-1101-3.

MARHOULOVÁ, Jana., NEŠPOR, Karel. *Alkoholici, fetišáci a gambleři*. 1. vyd. Praha: Empatie, 1995. 112 s. ISBN 80-901618-8.

Mezinárodní klasifikace nemocí: mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění desáté decenální revize: MKN-10. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 1992. 646 s.

MINAŘÍK, Jakub., KMOCH, Vladimír. Přehled psychotropních látek a jejich účinků. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. S. 49–83. ISBN 978-80-247-4331-8.

NEŠPOR, Karel., CSÉMY, Ladislav. *Alkohol, drogy a vaše děti. Jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat*. 4. rozš. vyd. Praha: BESIP, 1997. 128 s.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislosti: současné poznatky a perspektivy léčby*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 152 s. ISBN 80-7178-831-7.

PAVERA, Libor., VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7128-124-1.

PILARČÍKOVÁ-HÝBLOVÁ, Slávka. *Biblioterapia*. Liptovský Mikuláš: Vydané vlastním nákladem, 1997. 74 s.

POKORNÝ, Vratislav., TELCOVÁ, Jana., TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. 194 s. ISBN 80-86568-02-04.

POPOV, Petr. Alkohol. In KALINA, K. a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 1*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. S. 151-158. ISBN 80-86734-05-6.

PRESL, Jiří. *Drogová závislost. Může být ohroženo i vaše dítě?* 2. rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 1995. 88 s. ISBN 80-85800-25-X.

RÖHR, Heinz-Peter. *Závislé vztahy*. Přeložil Petr Babka. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 152 s. ISBN 978-80-7367-853-1.

RÖHR, Heinz-Peter. *Závislost. Jak jí porozumět a jak ji překonat*. Přeložil Petr Babka. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. 176 s. ISBN 978-80-262-0927-0.

SMOLÍK, Petr. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací. Nástin nozologie. Diagnostika*. 1. vyd. Praha: Maxdorf Jessenius, 1996. 504 s. ISBN 80-85800-33-0.

ŠEDIVÝ, Václav., VÁLKOVÁ, Helena. *Lidé, alkohol, drogy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1988. 159 s.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10 revize. Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek (F10-F19)*. [online]. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, © 2017, aktualiz. 1. 1. 2018. [cit. 31. 5. 2018]. Dostupné na www: < <https://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html> >.

VACEK, Jaroslav., VONDRÁČKOVÁ, Petra. Závislosti na procesech. In KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. S. 513–528. ISBN 978-80-247-4331-8.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Máme doma feťáka. Abeceda osudů*. 1. vyd. Brno: Facta Medica, 2015. 264 s. ISBN 978-80-88056-01-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2017. MRAVČÍK, Viktor (Ed.). Praha: Úřad vlády České republiky, 2018. 275 s. ISBN 978-80-7440-219-7.

Seznam další prostudované literatury vztahující se k tématu

EGONI, Scaar. *Ostrov polámaných panenek*. 1. vyd. Praha: Krigl, 2014. 193 s. ISBN 978-80-86912-80-6.

ELLEN, Lilly. *Závěr Toxické psychózy*. 1 vyd. [Česko]: Librix, 2017. 183 s. ISBN 978-80-270-1392-0.

F., Christiane. *Můj druhý život: autobiografie*. Přeložila Nora Obrtelová. 1. vyd. Ostrava: OLDAG, 2014. 273 s. ISBN 978-80-7411-077-1.

FREY, James. *Milion malých střípků*. Přeložil Zdeněk Strnad. Praha: Columbus, 2007. 465 s. ISBN 978-80-7249-168-1.

GREENWOODOVÁ, Bryn. *Mezi krásou a ošklivostí*. Přeložila Jana Hejná. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2018. 343 s. ISBN 978-80-204-4502-5.

HOLDENOVÁ, Kate. *Na vlastní pěst*. Přeložila Nad'a Funioková. 1. vyd. Brno: Jota, 2011. 224 s. ISBN 978-80-271-7820-9.

HORÁK, Antonín. *Past'ák*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, 2011. 182 s. ISBN 978-80-7268-835-7.

HORKÝ, Zdeněk., BEDNÁŘOVÁ, Markéta. *Zfetovaná duše*. 1 vyd. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2015. 220 s. ISBN 978-80-7387-926-6.

KAVUROVÁ, Hana. *Toxický squat*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008. 268 s. ISBN 978-80-7388-104-7.

KOCÁBOVÁ, Natálie. *Monarcha Absint*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2003. 146 s. ISBN 80-204-1016-3.

LÁZNIČKOVÁ, Petra. *V zajetí pikového krále*. 1. vyd. Praha: Eroika, 2012. 175 s. ISBN 978-80-87409-15-2.

MESSUM, J. Kent. *Návnada*. Přeložila Soňa Tobiášová. 1. vyd. Frýdek-Místek: Alpress, 2013. 221 s. ISBN 978-80-7466-260-7.

NOVÁKOVÁ, Bohunka. *Tančila jsem s démonem: dvanáct měsíců od závislosti k abstinenci*. 1. vyd. Praha: Pendulum, 2015. 180 s. ISBN 978-80-905906-3-2.

PECHA, Roman., MOTÝL, Petr. *Perníková chaloupka*. 1. vyd. Ostrava: Protimluv, 2013. 180 s. ISBN 978-80-87485-10-1.

PLOCOVÁ, Monika. *Ledové stopy zapomnění*. 1. vyd. Roztoky u Prahy: Insignis, 2006. 213 s. ISBN 80-86353-04-4.

PLOCOVÁ, Monika. *Na špičce ledovce*. 1. vyd. Praha: Insignis, 2005. 179 s. ISBN 978-80-7387-926-6.

PLOCOVÁ, Monika. *Všechno má svůj čas*. 1. vyd. Praha: Insignis, 2007. 211 s. ISBN 978-80-86353-00-5.

ŽILÁK, Karel. *Jehla*. 1. vyd. Praha: Jota, 2005. 186 s. ISBN 80-7217-364-2.

ŽILÁK, Karel. *Pusinka*. 1. vyd. Praha: Jota, 2005. 174 s. ISBN 80-7217-328-6.